

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μαρία Σαμαρά
Κωνσταντίνος Τοπούζης

Αρχαία Ελληνικά (ΜΤΦΡ.)



Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 2ος

Αρχαία Ελληνικά (μτφρ.)
Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ Γυμνασίου

Μετάφραση: Δ.Ν. Μαρωνίτης

Τόμος 2ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Βλάχος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων
βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το
ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και
25% από εθνικούς πόρους.**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Μαρία Σαμαρά, *Επίτιμη Σχολική
Σύμβουλος*

Κωνσταντίνος Τοπούζης,
Φιλολόγος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ανδρέας Βοσκός, *Καθηγητής
του Πανεπιστημίου Αθηνών*

Μαρία Ράππη, *Σχολική Σύμβουλος*
Βενετία Μπαλτά, *Φιλολόγος,
Σχολική Σύμβουλος*

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Γεώργιος Πισκοπάνης,
Εικονογράφος- Σκιτσογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ευάγγελος Μπακλαβάς, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου,
Σύμβουλος του Παιδαγ. Ινστιτούτου
Αναστασία Κυρκίνη-Κούτουλα,
Σύμβουλος του Παιδαγ. Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ
Αγάθη Γεωργιάδου, Φιλόλογος,
Σχολική Σύμβουλος

ΕΞΩΦΥΛΛΟ
Επεξ. εικ. του Βιβλίου (1ος τ. σελ. 88)

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
«ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ –
MULTIMEDIA A.E.»

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Μαρία Σαμαρά
Κωνσταντίνος Τοπούζης**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ
www.patakis.gr**

Αρχαία Ελληνικά (μτφρ.)

Ομηρικά έπη Οδύσσεια

Α΄ Γυμνασίου

Μετάφραση: Δ.Ν. Μαρωνίτης

Τόμος 2ος

4η ΕΝΟΤΗΤΑ: α 174-360/ <156-324>

Α΄. ΚΕΙΜΕΝΟ

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ:

Διάλογος του Τηλέμαχου με
την Αθηνά-Μέντη, που προβάλλει:

- τα προβλήματα του Τηλέμαχου
- τις προσπάθειες της Αθηνάς να τον ενθαρρύνει και να τον πείσει να αναλάβει πρωτοβουλίες ως κύριος του σπιτιού



1. Κεφαλή Αθηνάς.
Σχέδιο του κ. Παρθένη,
1878-1967.

Ο Τηλέμαχος εξηγεί την κατάσταση του παλατιού και ζητεί πληροφορίες

Την ίδια ώρα ο Τηλέμαχος γύρισε
να μιλήσει στη γλαυκόματη¹ Αθηνά,
175 γέρνοντας το κεφάλι προς
το μέρος της, να μην τον πάρουν
είδηση οι άλλοι:
«Καλέ μου ξένε θα με παρεξηγή-
σεις αν γυμνή τη σκέψη μου σου
πω;

Το μέλημά τους, ξένε, είναι αυτά
που βλέπεις: κιθάρα και τραγούδι,
εύκολο μέλημα, αφού ατιμώρητοι
ρημάζουν ξένα αγαθά·
ενός που τα λευκά του οστά, κάπου
αφημένα στη στεριά,
180 τα σάπισε η νεροποντή, ή
και το κύμα τα παρασύρει
του πελάγου.

Αν όμως στην Ιθάκη γύριζε εκείνος,
αν μπρος στα μάτια τους
τον έβλεπαν·
όλοι τους λέω πως θα ύψωναν
ευχή, πόδια να είχαν ελαφρότερα,²
παρά να τους βαραίνει ο πλούτος
με μαλάματα και ρούχα.
Μα τώρα αυτός αφανισμένος, όπως
αφανίστηκε, με θάνατο άσχημο,
185 δεν άφησε σ' εμάς καμιά
παρηγοριά κι ελπίδα, αν κάποιος
από τους
θνητούς στη γη που κατοικούμε
ισχυριστεί πως θα γυρίσει·
του γυρισμού του η μέρα χάθηκε
και πάει.

τοῦ δ' ὤλετο νόστιμον ἦμαρ
<168>/187

Όμως εσύ αποκρίσου σ' ό,τι κι αν
σε ρωτήσω, καθαρά και ξάστερα:
189-190 ποιος είσαι κι από πού;

[...] / με ποιο καράβι εδώ μας ήλθες;
[...]

193-194 [...] έρχεσαι πρώτη
φορά στα μέρη μας, / ή μήπως είσαι
φίλος πατρικός.

195 Γιατί κι άλλους πολλούς
αυτό το σπίτι καλωσόρισε,
αφού κι εκείνος ήταν
κοσμογυρισμένος.»

1 (στ. 174) γλαυκόματη γλαυκῶπις»:
(η Αθηνά) με τα γλαυκά μάτια,
τα μάτια που εκπέμπουν λάμψη,
τα αστραφτερά, όπως τα μάτια της
γλαύκας (δηλαδή της κουκουβά-
γιας), του πουλιού που ήταν
σύμβολο της Αθηνάς. Αυτό υποδη-
λώνει η συνήθης απόδοση αυτού
του επιθέτου με τη φράση τα μάτια
λάμποντας (στη μετάφραση Μαρω-
νίτη, στ. 197 για παράδειγμα).

**2 (στ. 182) πόδια να είχαν
ελαφρότερα: για να μπορούν
να φύγουν γρήγορα.**

Η Αθηνά-Μέντης παρουσιάζεται σαν φίλος πατρικός

Ανταποκρίθηκε, τα μάτια
λάμποντας, αμέσως η θεά Αθηνά:
«Πρόθυμα κι ακριβώς, όσα ζητάς να
μάθεις, θα σου πω:
Μέντης το όνομά μου, γιος
του εμπειροπόλεμου Αγχιάλου,
200 ο ίδιος τους θαλασσινούς
Ταφίους κυβερνώ·
εδώ μ' ένα καράβι και συντρόφους
έφτασα, έτοιμος
να ανοιχτώ στο μπλάβο³ πέλαγος,
πηγαίνοντας σ' αλλόγλωσσους
ανθρώπους, στην Τεμέσα⁴ γυρεύω

ν' ανταλλάξω σίδηρο γυαλιστερό
που φέρνω, με χαλκό·⁵ κι όσο για
το καράβι μου, με περιμένει
205 κάπου εκεί στα χτήματα,
έξω από την πόλη, στο λιμάνι
Ρεϊθρο,
κάτω απ' το δασωμένο Νήιο.⁶

Ναι, καμαρώνουμε πως είμαστε
αμοιβαίοι φίλοι,⁷ γονικοί κι
ανέκαθεν –
πήγαινε, αν θέλεις, να ρωτήσεις
τον ανδρείο Λαέρτη⁸, γέροντα πια,
που τώρα ακούω δεν κυκλοφορεί
σαν άλλοτε στην πόλη·

210 αποτραβήχτηκε στα χτήματα,
βαρύς από τα βάσανα
και μόνος, με μια γερόντισσα
που τον υπηρετεί· [...].

214 Και να 'με τώρα· η φήμη
μ' έφερε⁹

215 πως βρίσκεται ο πατέρας σου
κιάλας στην πόλη –
φαίνεται όμως οι θεοί τού φράζουνε
τον δρόμο ακόμη.
Ωστόσο ο θεῖος¹⁰ Οδυσσέας δεν
πέθανε, και δεν τον σκέπασε
της γης το χώμα· είναι, πιστεύω,
ζωντανός, κι ας εμποδίζεται
στη μέση του ανοιχτού πελάγους
[...].

οὐ γάρ πω τέθνηκεν ἐπὶ χθονὶ δῖος
Ὀδυσσεύς <196>/217-8

222 Άκουσε όμως τώρα
τη μαντεία μου, όπως μέσα
στον νου μου
την ξυπνούν οι αθάνατοι κι όπως
νομίζω πως θα γίνει –
δεν ισχυρίζομαι πως είμαι μάντης¹¹,
μήτε και καλοξέρω να εξηγήσω

225

τα σημάδια των πουλιών,
κι όμως:
πολύν καιρό ακόμη δεν θα μείνει
εκείνος μακριά από την πατρίδα του·
έστω κι αν τον κρατούν στα σίδερα,
θα βρει τον τρόπο να γυρίσει, αυτός
που είναι πολυμήχανος.¹²

Μα τώρα απάντησε στο ερώτημά
μου και μίλησέ μου ειλικρινά:

230

αν, ένα τέτοιο παλικάρι, είσαι
του Οδυσσέα, ο δικός του γιος·

231-32

απίστευτο πώς μοιάζεις
στο πρόσωπο και στα όμορφα σου
μάτια / εκείνου [...].»

3 (στ. 202) μπλάβο πέλαγος:

βαθυγάλαζο πέλαγος, που έχει
δηλαδή σκούρο μπλε χρώμα.

4 (στ. 203) Τεμέσα/Τεμέση: πόλη
φημισμένη για τα ορυχεία χαλκού
που είχε· ίσως η Ταμασσός

της Κύπρου.

5 (στ. 203- 4) γυρεύω ν' ανταλλάξω σίδηρο [...] με χαλκό: Η Αθηνά-Μέντης παρουσιάζεται σαν έμπορος που ανταλλάσσει μέταλλα. Ας σημειωθεί ότι στην ομηρική εποχή δεν είχαν ακόμη εφευρεθεί τα νομίσματα και το εμπόριο γινόταν με ανταλλαγή προϊόντων (ανταλλακτικό εμπόριο: ένας βασικός οικονομικός θεσμός της προνομισματικής εποχής).

6 (στ. 206) δασωμένο Νήιο: βουνό της Ιθάκης (βλ. τον χάρτη της Ιθάκης στη σελ. 8).

7 (στ. 207) είμαστε αμοιβαίοι φίλοι: Η Αθηνά παρουσιάζεται στον Τηλέμαχο και σαν φίλος πατρικός· βλέπουμε έτσι μια φιλική σχέση που θεμελιωνόταν σε συνθήκες φιλοξενίας και κληροδοτούνταν από πατέρα σε παιδί. Η φιλοξενία

δηλαδή ήταν ένας αναγκαίος κοινωνικός θεσμός για την προστασία των ξένων σε εποχές που η συγκοινωνία δεν ήταν εύκολη ούτε υπήρχε υποδομή για διαμονή σε άλλη πόλη ή χώρα. Η σπουδαιότητα του θεσμού αυτού υποδηλώνεται από τη σύνδεσή του με τη θρησκεία· τους ξένους δηλαδή τους προστάτευε ο Δίας (ο Ξένιος Δίας). Ήταν, έτσι, ηθική υποχρέωση όλων η προσφορά φιλοξενίας.

8 (στ. 208) Λαέρτης: Ο πατέρας του Οδυσσέα, ο οποίος ζει, όπως αναφέρεται στους στίχους 208-211.

9 (στ. 214) η φήμη μ' έφερε (εδώ με την εξής σημασία): η διάδοση, μια ανεξακρίβωτη πληροφορία, μ' έφερε.

10 (στ. 217) θεῖος/δῖος (<Ζεὺς-Διός): προσδιορισμός ξεχωριστών

ηρώων (βλ. και το σχόλιο 11 της 1ης Ενότητας, σελ. 87).

11 (στ. 224) μάντης: Ο μάντης, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των ανθρώπων της ομηρικής εποχής, είχε το χάρισμα να προλέγει το μέλλον βασιζόμενος σε (θεϊκά) σημάδια, όπως το πέταγμα και οι κραυγές των πουλιών, ή και χωρίς σημάδια. Ήταν λοιπόν ένας περιζήτητος επαγγελματίας. Μαντικές ικανότητες όμως εκδήλωναν και απλοί άνθρωποι.

12 (στ. 228) Θα βρει [...] πολυμήχανος: Εδώ υπογραμμίζεται ο ανθρωποκεντρικός* χαρακτήρας της Οδύσσειας.



2. Ο Οδυσσέας σε χάλκινο νόμισμα της Ιθάκης (4ος αι. π.Χ.).

Η απάντηση του Τηλέμαχου

236 Της αντιμίλησε ο Τηλέμαχος
με φρόνηση και γνώση:
«Δεν θα σου κρύψω, ξένε, τίποτε,
τη σκέψη μου θα φανερώσω·

238-39 η μάνα μου ισχυρίζεται
πως είμαι γέννημα δικό του, όμως /
εγώ δεν ξέρω· [...].

241 Ἄμποτε να 'μουν ενός άλλου
ο γιος, καλόμοιρου,
που τα γεράματα τον βρίσκουν
μέσα στ' αγαθά του.¹³
τώρα φαντάσου, ο πιο δυστυχισμέ-
νος που γεννήθηκε σ' αυτόν
τον κόσμο,
αυτός μου λένε πως με γέννησε

13 (στ. 241-42) Ἄμποτε [...] αγαθά
του: Προβάλλει εδώ το ιδανικό

της ευτυχισμένης ζωής ως
τα γηρατειά· στους στίχους 263-266
όμως προβάλλει και το ηρωικό
ιδανικό του τιμημένου θανάτου
του ήρωα, που αφήνει δόξα και
στον γιο του. Οι αξίες αυτές
της ζωής εναλλάσσονται κατά
τη μετατρωική εποχή, ανάλογα με
τις συνθήκες της στιγμής.



3. Η Αθηνά σε αργυρό
αθηναϊκό νόμισμα
του 5ου αι. π.Χ. (Αθήνα,
Νομισματικό Μουσείο)

4. Γλαύκα. (Η άλλη όψη
τού πιο πάνω νομίσματος)



Η Αθηνά ζητεί πρόσθετες εξηγήσεις

246 Τότε η θεά Αθηνά, τα μάτια
λάμποντας, ανταποκρίθηκε:
«Όχι, δεν το νομίζω πως οι θεοί
έχουν ορίσει τη γενιά σου
ανώνυμη στο μέλλον, αφού σε
γέννησε τέτοιον που είσαι
η Πηνελόπη.¹⁴

Και τώρα κάτι άλλο πες μου,
ειλικρινά·

250 τι γλέντι είναι αυτό; τι σόι
συνάθροιση; ποια η δική σου
υποχρέωση; καμιά γιορτή; ή μήπως
γάμος; Πάντως δεν πρόκειται
για γεύμα
εταιρικό·¹⁵ γιατί πολύ ξεδιάντροποι
μου φαίνονται και ξιπασμένοι,
έτσι που τρων αυτοί και πίνουν
στο παλάτι· θα αγανακτούσε
ασφαλώς,

τα τόσα αίσχη βλέποντας, αν
κάποιος κατά τύχη ερχόταν,
255 φτάνει να ήταν συνετός.»

ἐπεὶ οὐκ ἔρανος τὰδε γ' ἐστὶν
<226>/251-2

14 (στ. 247-8) Ὅχι, δεν το νομίζω
[...] η Πηνελόπη: Το νόημα
των δύο αυτών στίχων: η γενιά σου
έχει εξασφαλίσει το καλό της
όνομα, λόγω της δικής σου
υπεροχής.

15 (στ. 251-2) γεύμα εταιρικό: γεύ-
μα συντροφικό, στο οποίο συνει-
σφέρουν όλοι όσοι συμμετέχουν.



5. Ο τύμβος του Μαραθώνα
προς τιμήν των Αθηναίων
που έπεσαν στην ομώνυμη
μάχη το 490 π.Χ.

Ο Τηλέμαχος εκθέτει τα προβλήματά του

**Της αποκρίθηκε ο Τηλέμαχος,
φρόνιμος πάντα και με γνώση:
«Αφού τέτοια ερωτήματα μου
θέτεις, γυρεύοντας εξήγηση –
ήταν ένας καιρός που αυτό το σπίτι
είχε την τύχη του στα πλούτη,
στις τιμές, όσο εκείνος κατοικούσε
αυτή τη χώρα.**

260 **Αλλά βουλήθηκαν αλλιώς
κάποιοι θεοί, βάζοντας το κακό
στον νου τους,
και τώρα εκείνον άφαντον
τον έκαναν, παρά κανέναν άλλον.
Αν έβρισκε τον θάνατο, δεν θα 'ταν
ο καημός μου τόσος,
αν είχε σκοτωθεί στην Τροία εκεί,
με τους συντρόφους του στο πλάι,
ή, με το τέλος του πολέμου,
ξεψυχούσε στων δικών τα χέρια·**

265

τότε οι Παναχαιοί θα
τον τιμούσαν τύμβο¹⁶ υψώνοντας,
και για κληρονομιά στον γιο του
θ' άφηνε μεγάλη δόξα.
Μα να που τώρα ανήκουστον
τον έχουν αναρπάξει οι Άρπυιες,¹⁷
κι εξαφανίστηκε, χωρίς κανείς να
μάθει πού και πώς,
αφήνοντας σ' εμένα οδυρμούς κι
οδύνες.

270

Αλλά δεν κλαίω, δεν
στενάζω εκείνον μόνο,
αφού μου δώσαν οι θεοί πρόσθετα
και μεγάλα βάρη:
όσοι τριγύρω στα νησιά
αρχηγεύουν, οι πρώτοι
στο Δουλίχιο, στη Σάμη¹⁸ και
στη δασωμένη Ζάκυνθο,
κι άλλοι, ρηγόπουλα στον βράχο
της Ιθάκης,

275

όλοι τους έγιναν της μάνας μου
μνηστήρες και μας μαδούν
το σπιτικό·
εκείνη μήτε τον φριχτό τους γάμο
αρνείται, μήτε και βρίσκει δύναμη
να δώσει τέλος στην υπόθεση·
στο μεταξύ οι μνηστήρες
αρπάζουν και ρημάζουν τα αγαθά
μου - σε λίγο
θα κατασπαράξουνε κι εμένα.»

16 (στ. 265) θα τον τιμούσαν τύμβο
υψώνοντας: Ο τύμβος ήταν σωρός
από χώμα που υψωνόταν πάνω
στον τάφο ενός ή περισσότερων νε-
κρών π.χ. ο τύμβος του Μαραθώνα
(βλ. την εικόνα 5 σελ.23 Τα έθιμο
αυτό διασώζεται μέχρι τώρα
στη συνήθεια να ρίχνουν λίγο χώμα
στον λάκκο του νεκρού όσοι
παρευρίσκονται στην ταφή του.

**17 (στ. 267) τον έχουν αναρπάξει
οι Άρπυιες:** Οι Άρπυιες ήταν φτε-
ρωτές δαιμονικές θεότητες της
αρχαίας ελληνικής μυθολογίας,
προσωποποίηση των θυελλωδών
ανέμων (βλ. την εικ. 6 στην επόμε-
νη σελίδα)· σ’ αυτές απέδιδαν
την εξαφάνιση ανθρώπων που
χάνονταν χωρίς να αφήνουν ίχνη.
Στη νεοελληνική μυθολογία έχουν
διασωθεί ως **Ανεμικές ή Αερικά.**

18 (στ. 273) Δουλίχιο [...] Σάμη:
το Δουλίχιο μπορεί να είναι η Λευ-
κάδα, ενώ Σάμη φαίνεται πως είναι
η Κεφαλλονιά, μια πόλη της οποίας
σήμερα ονομάζεται Σάμη. Πρόβλη-
μα υπάρχει ακόμη και για την ταύτι-
ση της ομηρικής Ιθάκης με
τη σημερινή.

6. Ἄρπυιες με χέρια-λαβές.

Αγγειογραφία του 7ου αι.

π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό

Αρχαιολογικό Μουσείο - αντίγραφο)



Η Αθηνά ενθαρρύνει και συμβουλεύει τον Τηλέμαχο

280

Του αντιμίλησε με πάθος
η Αθηνά Παλλάδα:
«Αλίμονο κι αλήθεια, μακριά σου
χρόνια ατέλειωτα,
πόσο ο Οδυσσέας σού λείπει! Που
θα μπορούσε, τιμωρός, το χέρι
να σηκώσει στους αναίσχυντους
μνηστήρες.

Γιατί, αν τώρα ερχόταν και
στην εξώθυρα του παλατιού
στεκόταν,

285

με περικεφαλαία, την ασπίδα
και τα δυο του δόρατα,
ίδιος στην όψη, σαν την πρώτη

εκείνη μέρα που τον είδα εγώ
στο σπίτι μας, να πίνει και
να ευφραίνεται. [...]

294 Αν με την ίδια όψη
ο Οδυσσέας έπεφτε
στους μνηστήρες,

295 ο θάνατός τους λέω δεν
θ' αργούσε, πικρός ο γάμος θα
τους έβγαινε.

Όμως αυτά, όπως και να 'ναι,
οι θεοί τ' αποφασίζουν,
αν πίσω εκείνος θα γυρίσει
εκδικητής, ή μήπως κι όχι,
στο παλάτι του. Εσένα τώρα
συμβουλεύω να σκεφτείς,
να βρεις τον τρόπο, και να διώξεις
απ' το σπίτι τους μνηστήρες.

300 Άκου λοιπόν τι θα σου πω,
και βάλε το καλά στον νου σου:
αύριο κιόλας, καλώντας σε
συνέλευση¹⁹ τους τίμιους Αχαιοούς,

σ' όλους μπροστά εξηγήσου, κι ας
είναι μάρτυρές σου οι θεοί·
δώσε διαταγή για τους μνηστήρες,
πως πρέπει
να ξεκουμπιστούν, να παν
στα σπίτια τους· ύστερα η μάνα σου,
305 αν η καρδιά της φλέγεται
για νέο γάμο, πίσω ας γυρίσει
στο παλάτι του πατέρα της, αυτός
έχει και δύναμη και πλούτη·
εκεί ας της ταιριάξουνε τον γάμο,
και να της ετοιμάσουνε
γενναία προικιά, όσα στη θυγατέρα
τους αρμόζουν, να τη συνοδεύσουν.
Για σένα πάλι, έχω άλλη συμβουλή,
φρόνιμη αν σ' αυτή υπακούσεις:
310 καράβι σήκωσε, το πιο γερό,
μ' είκοσι κωπηλάτες,
και πήγαινε να μάθεις νέα
του πατέρα σου, αν κάποιος
άνθρωπος θνητός κάτι θα έχει
να σου πει· [...].

315 Πρώτα να πας στην Πύλο,
ρωτώντας τον σεβάσμιο Νέστορα,
ύστερα συνεχίζεις για τη Σπάρτη,
να δεις και τον ξανθό Μενέλαο,
που τελευταίος γύρισε από
τους άλλους Αχαιοούς [...].

319 Εκεί ανίσως τον νόστο
ακούσεις του πατέρα σου, πως ζει,

320 μ' όλη την παιδωμή σου,²⁰
κάνε υπομονή γι' αυτόν τον χρόνο·
αν μάθεις όμως πως τον βρήκε
ο θάνατος κι έσβησε η ζωή του,
τότε γυρίζεις πίσω στη γλυκιά

πατρίδα,
υψώνεις επιτάφιο σήμα,²¹ τιμώντας
τον νεκρό και με κτερίσματα²²
πολλά, όσα του πρέπει – ύστερα
δώσε και τη μάνα σου

325 σε κάποιον άλλον άντρα.
Κι όταν τελειώσεις μ' όλα αυτά και
γίνουν πράξη,

τότε με νου και σκέψη συλλογίσου,
τρόπο να βρεις,
μες στο παλάτι, να σκοτώσεις
τους μνηστήρες,²³ με δόλο
ή κι αναφανδόν·²⁴ δεν πρέπει
αλήθεια σαν μωρό παιδί να
φέρεις,

330 αφού δεν είσαι πια κανένα
παιδαρέλι.

**Ἡ μήπως και δεν άκουσες πόσο
μεγάλη δόξα, πανανθρώπινη,
κατέκτησε ο θείος Ορέστης, αφότου
σκότωσε τον πατροκτόνο του,
τον δόλιο Αίγισθο, εκείνον τον φονιά
του ξακουστού πατέρα του.
Έτσι, καλέ μου, σε βλέπω ωραίο κι
αψηλό·**

σ' ὁρώ καλόν τε μέγαν τε
<301>/334

335 δείξου κι εσύ πως είσαι
παλικάρι, να σε δοξάσουν

οι μελλούμενες γενιές.²⁵
Όσο για μένα, αρμόζει να
κατηφορίσω στο γοργό καράβι μου
και στους συντρόφους –
θα αδημονούν²⁶ μες στη μεγάλη
αναμονή τους.
Δικό σου μέλημα τα υπόλοιπα,
θυμήσου και να σκέφτεσαι
τις συμβουλές μου.»

19 (στ. 301-4) αὐριο κιόλας, [...] στα σπίτια τους: Η Αθηνά συμβουλεύει τον Τηλέμαχο να συγκαλέσει συνίλευση / ἀγορὰν των πολιτών. Προβάλλει λοιπόν εδώ ένας πολιτικός θεσμός (αδιαμόρφωτος πάντως ακόμη, όπως θα φανεί στη συνέχεια).

20 (στ. 320) μ' ὅλη την παιδαγωγία σου: μ' ὅλα τα βάσανά σου.

**21 (στ. 323) υψώνεις επιτάφιο
σήμα: υψώνεις τύμβο προς τιμήν
του πατέρα σου (σε κενοτάφιο,
βέβαια).**

**22 (στ. 323) κτερίσματα: Νεκρικές
τιμές και, κυρίως, προσφιλή αντικεί-
μενα του νεκρού, που τοποθετού-
νταν στον τάφο του· το χρυσό
κύπελλο, για παράδειγμα, στη σελ.
140 του 1ου τόμου του βιβλίου σας,
εικ. 8, είναι κτέρισμα.**

**23 (στ. 328) να σκοτώσεις
τους μνηστήρες: Η Αθηνά συμβου-
λεύει τον Τηλέμαχο να επιχειρήσει
μόνος του να βρει το δίκιο του.
Αυτή η μορφή απόδοσης δικαιο-
σύνης λέγεται αυτοδικία, ίσχυε σε
εποχές που δεν υπήρχε γραπτό
δίκαιο (νόμοι), γι' αυτό έβρισκε
την επιδοκιμασία της κοινωνίας
αλλά και θεϊκή κάλυψη. Η αυτοδικία
όμως επιβιώνει*, δυστυχώς, και σε**

εποχές που υπάρχουν γραπτοί νόμοι για την απόδοση δικαιοσύνης (βλ. π.χ. βεντέτες* κρητικές, μανιάτικες κτλ.).

24 (στ. 328-9) με δόλο ή κι αναφανδόν: με πανουργία ή σε μάχη φανερή/έντιμη. (Πώς άραγε θα γίνει;)

25 (στ. 335) δείξου κι εσύ πως είσαι παλικάρι, να σε δοξάσουν οι μελλούμενες γενιές: Η Αθηνά κάνει λόγο εδώ για την υστεροφημία, την καλή φήμη, δηλαδή, που συνοδεύει κάποιον μετά τον θάνατό του.

26 (στ. 337) θα αδημονούν: θα περιμένουν με αγωνία.



7. Οι δύο πλευρές νομίσματος της Ιθάκης με τις μορφές του Οδυσσέα και της Αθηνάς (4ος αι. π.Χ.).

8. Πήλινο ομοίωμα πλοίου του 6ου αι. π. Χ. από την Αμαθούντα της Κύπρου. (Λάρνακα, Μουσείο Πιερίδη)



9. Χάλκινο άγαλμα νεαρού του 4ου αι. π.Χ. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Ο Τηλέμαχος προτείνει λουτρό και δώρο στον «ξένο»

340 Πάλι της αποκρίθηκεν
ο τόσο γνωστικός Τηλέμαχος:
«Ξένε, το ξέρω πως αυτά τα λόγια
σου μ' αγάπη τα προφέρεις,
όπως πατέρας στο παιδί του –
υπόσχομαι να μην τα λησμονήσω.
Αλλά παρακαλώ σε τώρα, λίγο
καθυστέρησε, κι ας είναι βιαστικός
ο δρόμος σου· για να λουστείς,²⁷ κι
ύστερα ευφρόσυνος²⁸

345 με δώρο στο καράβι να
κατέβεις, που να το χαίρεται η ψυχή
σου,
πάγκαλο και πολύτιμο, για να
σου μείνει από μένα θυμητάρι
σταθερό,

ὅ τοι κειμήλιον ἔσται / ἔξ ἐμεῦ
<312-3>/346

καθώς οι ξένοι που γνωρίζονται
με φίλους ανταλλάσσουν.»

**Η Αθηνά αρνείται το δώρο και
χάνεται πετώντας, ενώ
ο Τηλέμαχος μένει έκθαμβος
αλλά και αλλαγμένος**

Αμέσως η θεά Αθηνά, τα μάτια
λάμποντας, του απάντησε:
«Μην προσπαθείς να με κρατήσεις
κι άλλο, τώρα που ο δρόμος
350 με καλεί· το δώρο σου
όμως, όποιο η καρδιά σου
επιθυμεί να μου χαρίσεις, μου
το προσφέρεις την επόμενη φορά
που θ' ανεβώ στο σπίτι σου –
διάλεξε να 'ναι το καλύτερο,
έτσι κι εσύ θα πάρεις άξιο
αντιχάρισμα.²⁹»

Μίλησε, κι όπως τέλειωσε η θεά

Αθηνά, τα μάτια λάμποντας, εχάθη:

355

σαν το πουλί πετώντας,

**ξέφυγε από το άνοιγμα
της στέγης·³⁰**

εκείνου όμως την ψυχή

**την ενδυνάμωσε με θάρρος,
ενίσχυσε και στέριωσε**

τη μνήμη του πατέρα του, για να

τον έχει συνεχώς στον νου του.

Αυτός καταλαβαίνοντας, έλαμψε

ο νους του,

τον συνεπήρε θάμβος, ένιωσε πως

θεός ήταν ο ξένος,

360

κι αυτόματα κινήθηκε προς

τους μνηστήρες, ισόθεος άντρας.

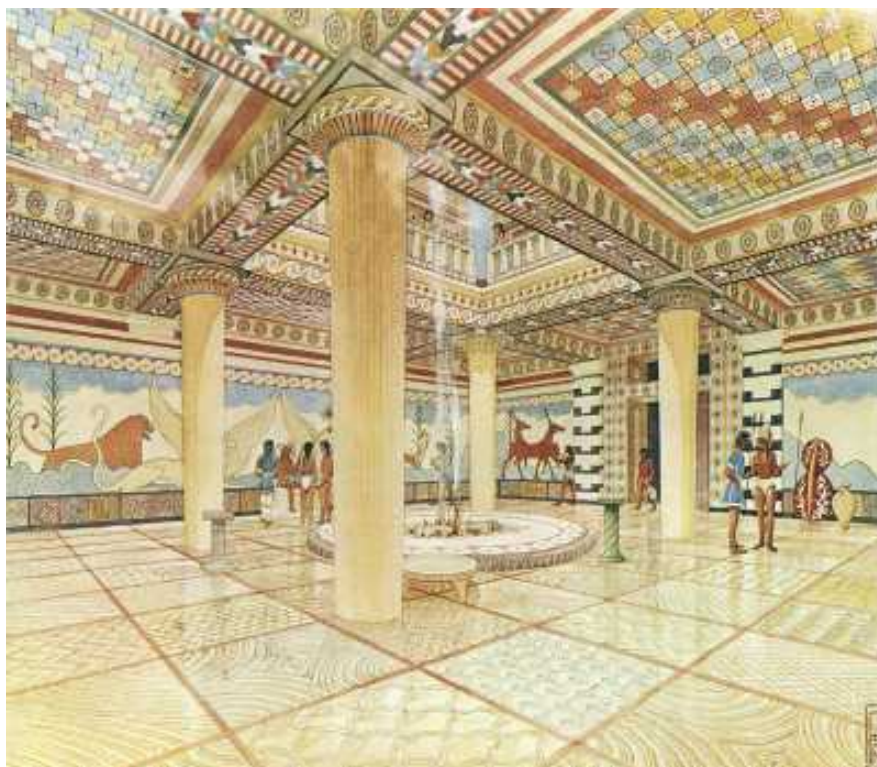
**αὐτίκα δε μνηστήρας ἐπῶχετο
ἰσόθεος φῶς <324> / 360**

27 (στ. 344) Το λουτρό και η ανταλλαγή δώρων ολοκληρώνει την εθιμοτυπία της φιλοξενίας, όπως φαίνεται στους στ. 344-353.

28 (στ. 344) ευφρόσυνος: χαρούμενος.

29 (στ. 353) θα πάρεις άξιο αντιχάρισμα: θα πάρεις αντάξιο δώρο.

30 (στ. 355) ξέφυγε από το άνοιγμα της στέγης: Στη στέγη, πάνω από την εστία, υπήρχε άνοιγμα, για να φεύγει ο καπνός (όπως φαίνεται στην εικ. 10). Από εκεί πρέπει να υποθέσουμε ότι έγινε η ξαφνική και θαυμαστή αναχώρηση της θεάς.



10. Η μεγάλη αίθουσα του ανακτόρου του Νέστορα στην Πύλο με την εστία στο κέντρο. (Αναπαράσταση από τον P. de Jong)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Εντοπίσετε τυπικά στοιχεία από την αρχή της α ραψωδίας ως εδώ, καθώς και στα αποσπάσματα των ακόλουθων δημοτικών τραγουδιών, αφού λάβετε υπόψη σας τα εξής:

Τυπικά λέγονται τα στοιχεία που επαναλαμβάνονται πανομοιότυπα ή ελαφρά παραλλαγμένα. Μπορεί να είναι συνδυασμοί επιθέτων και ουσιαστικών ή άλλες φράσεις (όπως γλαυκῶπις Ἀθήνη/«η Αθηνά τα μάτια λάμποντας», ἔπεα πτερόεντα/«και πέταξαν τα λόγια του σαν τα πουλιά») ή στίχοι ολόκληροι (όπως «Της αντιμίλησε ο Τηλέμαχος με φρόνηση και γνώση») ή θέματα/μοτίβα και σκηνές ολόκληρες (όπως η υποδοχή και η φιλοξενία του επισκέπτη). Δείτε και τα σχετικά με την αυτοσχεδιαστική ικανότητα των αοιδών στο 4ο θέμα της Εισαγωγής (σελ. 27-29 του 1ου τόμου.).

Αποσπάσματα δημοτικών τραγουδιών με έκδηλα τυπικά στοιχεία

**α. [Από την αναγγελία
ενός θλιβερού γεγονότος]**

**- Τρία πουλάκια κάθονται
στον Έλυμπο, στη ράχη.
Το 'να τηράει τη θάλασσα, τ' άλλο
την Κατερίνα,
το τρίτο, το καλύτερο, μοιριολογάει
και λέγει:
«Τ' είν' το κακό που πάθαμε εμείς
οι μαύροι κλέφτες [...]**

**- Τρία πουλιά οχ' την Πρέβεζα
διαβήκαν εις την Πάργα.
Το 'να κοιτάει την ξενιτιά, τ' άλλο
τον Αϊ-Γιαννάκη,
το τρίτο, το καλύτερο, μοιριολογάει
και λέγει:
«Πάργα, Τουρκιά σε πλάκωσε [...]**

β. [Από τον αδιάκοπο πόλεμο του κλέφτη]

- Τρεις μέρες κάνει πόλεμο,
τρεις μέρες και τρεις νύχτες,
χωρίς ψωμί, χωρίς νερό, χωρίς
ύπνο στο μάτι.**
- Τρεις μέρες κάνει πόλεμο,
τρεις μέρες και τρεις νύχτες,
δίχως ψωμί, δίχως νερό, δίχως
κανέν' μεντάτι [=ενίσχυση].**

**(Τα αποσπάσματα προέρχονται από
το βιβλίο του Γ.Μ. Σηφάκη, Για μια
ποιητική του δημοτικού τραγουδιού,
Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης,
Ηράκλειο ²1998)**

2. [Ο θάνατος στον πόλεμο] (κλέφτικο τραγούδι)

**Χαρά 'στονε στον πόλεμο το θάνατ'
όποιος λάχει,
στον πόλεμ' όποιος σκοτωθεί,
κερδίζει μα δε χάνει·
κερδίζ' όνομα αθάνατο και
τη τιμή στεφάνι.**

(Το απόσπασμα προέρχεται από το βιβλίο του Στ. Αναστασιάδη, Η διδασκαλία των ομηρικών επών [...], σελ. 59, Θεσσαλονίκη 1976.)

► ► Συσχετίστε τους στίχους 263-266 με το παραπάνω κλέφτικο δημοτικό τραγούδι και αναζητήστε τα κοινά τους σημεία.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1. Πώς μπορεί να δικαιολογηθεί η ανθρώπινη μορφή της Αθηνάς στην αρχή του διαλόγου και η θαυμαστή αναχώρηση της στο τέλος;**
- 2. Ποια προβλήματα αντιμετωπίζει ο Τηλέμαχος και με ποιους τρόπους κατάφερε η Αθηνά-Μέντης να μεταβάλει την αδρανή στάση του, ώστε να αναλάβει πρωτοβουλίες;**
- 3. Οι θεοί αποφάσισαν τον νόστο του Οδυσσέα. Από πού όμως τον εξαρτά η θεά Αθηνά και τι υποδηλώνει αυτό; (Βλ. τον στ. 228 και το αντίστοιχο σχόλιο.)**
- 4. Η φιλοξενία επικράτησε ως θεσμός στην ομηρική εποχή. Για ποιους λόγους;**

5. Στην Ενότητα αυτή αναφέρονται πολλά πρόσωπα. Να τα κατατάξετε σε τρεις κατηγορίες, ως εξής:

αυτοί που συνομιλούν:

.....

.....

.....

αυτοί που παρευρίσκονται:

.....

.....

.....

**αυτοί που απουσιάζουν,
αλλά αναφέρονται από
τους συνομιλητές:**

.....

.....

.....

- 6. Ζωγραφίστε τον Οδυσσέα όπως τον περιγράφει η Αθηνά στους στίχους 284-285.**
- 7. Δραματοποιήστε με έναν δικό σας τρόπο τον διάλογο του Τηλέμαχου με την Αθηνά.**
- 8. Στη συζήτησή του με την Αθηνά ο Τηλέμαχος αγνοεί κάποια πράγματα, που οι ακροατές τα γνωρίζουν. Η τεχνική αυτή στη λογοτεχνία ονομάζεται ειρωνεία.**

Ειρωνεία, γενικά, σημαίνει αντίθεση ανάμεσα σε κάτι που φαίνεται ή λέγεται και σε κάτι που πράγματι συμβαίνει ή εννοείται. Στη λογοτεχνία ειδικότερα (στο έπος, στην πεζογραφία, στο θέατρο), ειρωνεία σημαίνει συχνά αντίθεση ανάμεσα σε μια φαινομενική και σε μια πραγματική κατάσταση,

την οποία αγνοούν οι άμεσα ενδιαφερόμενοι ήρωες, τη γνωρίζει όμως ο ακροατής / αναγνώστης / θεατής και βρίσκεται έτσι σε πλεονεκτική θέση σε σχέση προς αυτούς. Αυτή η μορφή ειρωνείας σχετίζεται με την εξέλιξη της δράσης, γι' αυτό χαρακτηρίζεται δραματική. Θα δούμε και άλλες μορφές ειρωνείας.

► ► Τι πετυχαίνει ο ποιητής με την τεχνική της ειρωνείας;

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Απαντήστε με συντομία στις παρακάτω ερωτήσεις:

- Τι επιδίωξε η Αθηνά κατεβαίνοντας στην Ιθάκη;
- Σε ποιες ενέργειες έχει να προχωρήσει τώρα ο Τηλέμαχος, σύμφωνα με τις συμβουλές της θεάς;

5η ΕΝΟΤΗΤΑ: α 361 - 497/ <325 - 444>

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Το έργο του αοιδού και η απήχηση* των τραγουδιών του
- Η παρουσία και το ήθος της Πηνελόπης
- Ο Τηλέμαχος μετά τη συνάντησή του με την Αθηνά



1. Ορειχάλκινο αγαλμάτιο αοιδού με τετράχορδη φόρμιγγα του 7ου αι. π Χ (Ηράκλειο, Αρχαιολογικό Μουσείο)

2. Μαρμάρινο άγαλμα της Πηνελόπης. Έργο του γλύπτη Λεωνίδα Δρόση (1873)



Η Πηνελόπη κατεβαίνει στο μέγαρο

361 Τους τραγουδούσε
ο φημισμένος αοιδός, κι εκείνοι
καθισμένοι τον ακούν με τη σιωπή
τους· των Αχαιών τον νόστο
τραγουδούσε, πικρόν όπως
τον όρισε τον γυρισμό τους απ’
την Τροία

η Αθηνά Παλλάδα.¹ Τότε

365 από το υπερώο ψηλά²
συνάκουσε το θείο τραγούδι, και
την άγγιξε,
του Ικαρίου η κόρη, η Πηνελόπη,
σκεφτική και φρόνιμη·
από τον θάλαμό της κατεβαίνει
την ψηλή του σκάλα·
δεν ήταν μόνη, τη συνόδευαν
οι δυο της βάγιες.³

Κι όταν κοντά με τους μνηστήρες
βρέθηκε, η θεία γυναίκα,

370 στήθηκε στην κολόνα

εκείνη που κρατεί στερεή τη στέγη,
τη λαμπερή μαντίλα της τραβώντας
γύρω στα μάγουλά της.

Κι ενώ πιστές οι ακόλουθες, δεξιά κι
αριστερά, της παραστέκουν,
εκείνη δακρυσμένη μίλησε

στον θεϊκό αιιδό:

«Φήμιε, το ξέρεις πως μπορείς
να θέλγει⁴ τους θνητούς

375 και μ' άλλα κατορθώματα
μεγάλα, ανθρώπων και θεών,
των αιιδών τα γνώριμα τραγούδια·

Φήμιε, πολλά γάρ ἄλλα βροτῶν
θελκτῆρια οἶδας / ἔργ' ἀνδρῶν τε
θεῶν τε, τὰ τε κλείουσιν ἀοιδοί
<337-8>/374-6

ένα απ' αυτά παρακαθήμενος
τραγούδησε, κι αυτοί ας πίνουν
το κρασί τους
σιωπηλοί· ετούτο μόνο το τραγούδι
μην το συνεχίσεις,
θλιβερό κι αβάστακτο· σπαράζει
την καρδιά μου

380 μες στα στήθη, αφότου
με κατοίκησε πένθος μεγάλο κι
αλησμόνητο.

Τέτοιο το πρόσωπο που εγώ
ποθώ, και συνεχώς τη μνήμη μου
πληγώνει
η μορφή του αντρός μου, με δόξα
απέραντη, απλωμένη στην Ελλάδα
και μέσα στο Άργος.⁵»

1 (στ. 362-4) των Αχαιών τον νόστο / τραγουδούσε, πικρόν [...]:

Η Αθηνά, και άλλοι θεοί, οργίστηκαν και τιμώρησαν τους Αχαιοούς στον γυρισμό γιατί, κατά την άλωση της Τροίας, δεν σεβάστηκαν τα ιερά τους που ήταν μέσα στην πόλη.

2 (στ. 365) από το υπερώο: από τον επάνω όροφο του ανακτόρου, όπου ήταν τα διαμερίσματα των γυναικών (βλ. την εικ. 9, σελ. 74).

3 (στ. 368) οι δυο της βάγιες: Είναι οι ακόλουθες της βασίλισσας, που τη συνοδεύουν κατά τις εξόδους από το διαμέρισμά της και δουλεύουν μαζί της, όπως και οι παρακόρες (στ. 398).

4 (στ. 374) μπορείς να θέλγεις: να μαγεύεις, να σαγηνεύεις.

5 (στ. 382-3) στην Ελλάδα / και μέσα στο Άργος: Στα χρόνια του Ομήρου δεν είχε ακόμη ονομαστεί Ελλάδα ολόκληρος ο ελληνικός χώρος· ως Άργος, επομένως, εδώ πρέπει να νοείται η Πελοπόννησος (βλ. και το σχόλιο 10 της 2ης Ενότητας, σελ. 104), οπότε Ελλάδα είναι ο υπόλοιπος ελλαδικός χώρος.

Ο Τηλέμαχος απευθύνεται στη μητέρα του

Της αντιμίλησε όμως
ο γνωστικός Τηλέμαχος:

385 «Μητέρα μου, πώς θέλεις
ν' αρνηθείς στον τιμημένο μας αοιδό
χαρά να δίνει μ' ό,τι βάζει
ο νους του; Φταίχτες δεν είναι
οι αοιδοί· ο Δίας ίσως είναι ο αίτιος,
που δίνει στους φιλόπονους

ανθρώπους ό,τι θελήσει εκείνος
στον καθένα.

Δεν πρέπει η αγανάκτηση σ' αυτόν
να πέφτει,

390 που ψάλλει την κακή μοίρα
των Δαναών. Ξέρεις,
οι άνθρωποι τιμούν και προτιμούν
εκείνο το τραγούδι
που τους φαντάζει, ακούγοντας,
το τελευταίο.

τήν γαρ άοιδήν μάλλον
έπικλείουσ' άνθρωποι/ή
τις άκουόντεσσι νεωτάτη
άμφιπέληται <351-2>/390-2

Θάρρος λοιπόν χρειάζεσαι και
σφίξε την καρδιά σου να
τ' ακούσεις·
δεν ήταν μόνος ο Οδυσσέας που
χωρίστηκε στην Τροία

395

από του νόστου του τη μέρα·
κι άλλοι πολλοί, γενναίοι άντρες,
χάθηκαν και πάνε.

Αλλά καλύτερα να πας
στην κάμαρή σου, με τα δικά σου
έργα απασχολήσου,
τον αργαλειό, τη ρόκα·⁶ δίνε
στις παρακόμες εντολές, για να
δουλεύουν

με φροντίδα. Ο λόγος είναι μέλημα
του αντρός, του καθενός,

400

και περισσότερο δικό μου·
σ' αυτό το σπίτι είμαι εγώ
ο κυβερνήτης.⁷»

Κατάπληκτη η Πηνελόπη τότε
τραβήχτηκε στην κάμαρή της,
κρατώντας μέσα της τη συμβουλή
του γιου της.

Κι όταν ανέβηκε ψηλά στον θάλαμο,
με τις ακόλουθες μαζί,

έστησε θρήνο για τον Οδυσσέα,
το ακριβό της ταίρι, ωσότου
η Αθηνά,

405 τα μάτια λάμποντας, κλείνει
τα βλέφαρά της,
σταλάζοντας ύπνο γλυκό.

Την ίδιαν ώρα οι μνηστήρες,
στον ίσκιο της μεγάλης αίθουσας,
σήκωσαν ταραχή: όλοι τους κι
ολοφάνερα κάνουν ευχή, μαζί της
θέλουν
να πλαγιάσουν στο κρεβάτι.

6 (στ. 397-8) με τα δικά σου έργα
απασχολήσου, / τον αργαλειό, τη
ρόκα: Η ρόκα, για το κλώσιμο / γνέ-
σιμο του μαλλιού, και ο αργαλειός
(<εργαλείο), για την ύφανση, ήταν
βασικά εργαλεία στα χέρια των
γυναικών –και της βασίλισσας– με
τα οποία φτιάχνονταν όλα τα ρούχα

για τα μέλη της οικογένειας (βλ. τις εικόνες 3 και 4).

7 (στ. 400) σ' αυτό το σπίτι είμαι
εγώ ο κυβερνήτης: Γίνεται ορατό
εδώ το αποτέλεσμα της επέμβασης
της θεάς, αν και η αλλαγή
του Τηλέμαχου μπορούσε να είναι
φυσική: υπό το βάρος των ευθυνών
κάποια στιγμή ο άνθρωπος
μεγαλώνει.



3. Γυναίκα που κλώθει/γνέθει,
από αγγείο του 6ου αι. π.Χ. -
διασκευή. (Ν. Υόρκη, Μητρο-
πολιτικό Μουσείο Τέχνης)

4. Αργαλειός αρχαϊκός,
όρθιος. (Από την ίδια
με την εικόνα 3
αγγειογραφία - διασκευή)



Διάλογος του Τηλέμαχου με τους μνηστήρες

410 Τότε λοιπόν τον λόγο πήρε
πρώτος ο συνετός Τηλέμαχος:
«Μνηστήρες της μητέρας μου, που
σας κατέχει υπεροψία και μέθη,⁸

μητρός έμῃς μνηστήρες, υπέρβιον
ὔβριν ἔχοντες <368>/411

προς το παρόν, στου δείπνου
την απόλαυση ας δοθούμε, αλλά
χωρίς
φωνές· αλήθεια βρίσκω τόσο ωραίο
να ακούει κανείς τον αοιδό μας,
τέτοιος που είναι, θα 'λεγες
η φωνή του μοιάζει με θεού.

415 Με το ξημέρωμα όμως καλώ
τους πάντες να βρεθούμε
στην αγορά για τη συνέλευση,
όπου σκοπεύω να σας πω
την απαγόρευσή μου

απερίφραστα: έξω από το παλάτι
πια· αλλού να ψάξετε
έτοιμα τραπέζια· και στο εξής
να σπαταλάτε δικά σας αγαθά,
τα σπίτια μεταξύ σας
συναλλάζοντας.

420 Ανίσως όμως και νομίζετε πως
είναι συμφερότερο και πιο γενναίο,
τα πλούτη ενός ανθρώπου να
εξανεμίζονται έτσι ατιμώρητα,
φάτε λοιπόν κι αρπάξτε· τότε κι εγώ
θα υψώσω στους αθάνατους φωνή,
άμποτε ο Δίας στην παρανομία
αυτή να δώσει εκδίκηση·
τότε, ως τώρα ατιμώρητοι, μέσα στο
σπίτι, εδώ, θα βρείτε τον χαμό.⁹»

425 Έτσι ωμά τους μίλησε· κι
εκείνοι, τα χείλη τους δαγκώνοντας,
έμειναν ώρα να θαυμάζουν όλοι τους
τον Τηλέμαχο, το θάρρος
της αγόρευσής του.

Μετά του αντιμίλησε ο Αντίνοος,
γιος του Ευπείθη:
«Φαίνεται πως, Τηλέμαχε, καλά
σε δασκαλεύουν οι θεοί αυτούσιοι,¹⁰
κι έγινες επηρμένος,¹¹ με τόσο
θάρρος που αγορεύεις.

430 Μόνο μη δώσει ο Λίας και,
στη θαλασσοφίλητη Ιθάκη,
βρεθείς εσύ ο κληρονόμος βασιλιάς
μας, από το γένος του πατέρα σου.»
Αμέσως τότε κι ο Τηλέμαχος, με
τη δική του γνώση, ανταποκρίθηκε:
«Αντίνοε, έστω κι αν με φθονήσεις,
τον λόγο μου εγώ θα πω:
θα το δεχόμουν, αν ο Δίας το χάριζε,
αξίωμα βασιλικό.

435 Φαντάζομαι να συμφωνείς
ότι η τιμή του στους ανθρώπους
δεν είναι
ευκαταφρόνητη· και δεν νομίζεται
κακό να βασιλεύεις·

σπίτι γεμάτο πλούτη, κι
οι μεγαλύτερες τιμές δικές σου.
Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν κι άλλοι,
πολλοί Αχαιοί να βασιλεύσουν,
νέοι και γέροι, στη θαλασσοφίλητη
Ιθάκη·

440 ένας τους θα μπορούσε
να αναλάβει το βασιλικό αξίωμα,
αφού ο θείος Οδυσσεύς
είναι νεκρός.

Όσο για μένα, το αξιώνω, ο ίδιος
να 'μαι ο κύριος του σπιτιού μου,
εγώ να κυβερνώ τους υπηρέτες –
τη λεία¹² που κέρδισε
ο ξακουστός πατέρας μου.¹³»

445 Τότε στη μέση μπήκε ο γιος
του Πολύβου, ο Ευρύμαχος:
«Τηλέμαχε, αυτά εναπόκεινται¹⁴
στην κρίση των θεών,
ποιος από τους Αχαιούς θα βασι-
λεύσει στη θαλασσοφίλητη Ιθάκη.

Τα χτήματά σου είναι βέβαια
δικά σου, στο σπίτι σου εσύ 'σαι
ο αφέντης.

Και να μη σώσει κάποιος, όποιος,
χωρίς την άδειά σου,
το βιος σου με τη βία ν' αρπάξει,
όσο η Ιθάκη
κατοικείται από ανθρώπους.

Αλλά, ωραίε και γενναίε εσύ, θέλω
να σε ρωτήσω για τον ξένο:
ποιος είναι κι από πού; για ποια,
δική του χώρα καμαρώνει;
ποια η γενιά του κι η πατρίδα του;
ποιο χώμα τον ανάστησε;

455 Ή μήπως φέρνει κάποιο νέο
για τον πατέρα σου;
Εκτός κι αν ήλθε για δικό του
όφελος, από δική του ανάγκη.
Παράξενο που τόσο απότομα
πετάχτηκε να φύγει· καν δεν
περίμενε

να γνωριστούμε. Πάντως στην όψη
του δεν έδειχνε τίποτε ταπεινό.»

460 Με σύνεση και γνώση του
αντιμίλησε ο Τηλέμαχος:
«Ευρύμαχε, για μένα ο νόστος
του πατέρα μου είναι χαμένη
υπόθεση·
δεν εμπιστεύομαι λοιπόν κανένα
μήνυμα, αν από κάπου φτάσει,
μήτε και λογαριάζω
τους χρησμούς,¹⁵ αν κάποιον μάντη
η μάνα μου
φωνάξει στο παλάτι και μ' αγωνία
τον ρωτά.

Όσο γι' αυτόν τον ξένο, φίλος μας
είναι πατρικός, από την Τάφο·

465 Μέντης το όνομά του και
καυχιέται πως είναι ο γιος
του εμπειροπόλεμου
Αγχιάλου· ο ίδιος τώρα
τους θαλασσινούς Ταφίους
κυβερνά.»

Ήταν αυτή η τελευταία του λέξη,
κι ας είχε αναγνωρίσει την αθάνατη
θεά. [...]

[Το βράδυ, μετά τον χορό και
το τραγούδι, οι μνηστήρες πήγαν
στα σπίτια τους.]

473 Με τη σειρά του κι
ο Τηλέμαχος - μια κάμαρη ψηλή,
για χάρη του χτισμένη, έβλεπε
στην αυλή, πανέμορφη

475 κι ολόγυρα προφυλαγμένη.
Πήγε λοιπόν εκεί να κοιμηθεί, αλλά
ο νους του γύριζε από τις σκέψεις
τις πολλές. Κοντά του βάδιζε, δαδιά
κρατώντας αναμμένα, υπόδειγμα
αφοσίωσης, η Ευρύκλεια, του Ώπα
η θυγατέρα [...].

480 Παλιά την εξαγόρασε ο Λαέρ-
της, κι έγινε από τότε κτήμα του·
ήταν ακόμη κοπελίτσα και
την αντάλλαξε μ' είκοσι βόδια¹⁶ [...].

485 Αυτή λοιπόν, δαδιά
κρατώντας αναμμένα, τον συνόδευε
- τόσο πολύ
τον αγαπούσε, όσο καμιά από
τις άλλες δούλες, γιατί τον είχε
αναθρέψει από μωρό. [...]

[Η Ευρύκλεια τακτοποίησε
την κάμαρη και αποχώρησε.]

496 Εκεί εκείνος, όλη τη νύχτα
ξάγρυπνος και σκεπασμένος
με φλοκάτη,
τον δρόμο μελετούσε μέσα του,
όπως τον όρισε η θεά Αθηνά.

βούλευε φρεσίν ἥσιν ὁδόν, την
πέφραδ' Ἀθήνη <444>/497



5 . Αργαλειός οριζόντιος
(της Εύας Πάλμερ -
Σικελιανού, 1874-1952).
(Μουσείο Δελφικών Εορτών)

6. Ιθάκη-Βαθύ, άποψη
της σύγχρονης
Ιθάκης (κάρτα).



8 (στ. 411) που σας κατέχει υπερο-
ψία και μέθη: που συμπεριφέρεστε
αλαζονικά/υβριστικά.

9 (στ. 424) μέσα στο σπίτι, εδώ, θα
βρείτε τον χαμό: Προοικονομείται
εδώ ότι η μνηστηροφονία θα γίνει
μέσα στο παλάτι.

10 (στ. 428) οι θεοί αυτούσιοι:
οι θεοί οι ίδιοι.

11 (στ. 429) έγινες επηρμένος:
έγινες καυχησιάρης.

12 (στ. 443) τη λεία: τα λάφυρα
(λάφυρα πολέμου ήταν και
οι αιχμάλωτοι, που γίνονταν δούλοι
και αποτελούσαν μέρος της περιου-
σίας του αφέντη τους· άλλος τρόπος

απόκτησης δούλων ήταν η αγορά - βλ. πιο κάτω, το σχόλιο 16).

13 (στ. 442-4) Ὅσο για μένα [...] πατέρας μου»: Οι στίχοι αυτοί δείχνουν ότι στην ομηρική εποχή η περιουσία του καθενός περνούσε στους κληρονόμους του χωρίς αμφισβήτηση (πρβλ. 448-50). Ἐτσι οι μνηστήρες, που κατατρώγουν την περιουσία του οδυσσειακού οίκου, διαπράττουν αδικία και θα τιμωρηθούν γι' αυτό.

14 (στ. 446) εναπόκεινται στην κρίση των θεών: εξαρτώνται από την κρίση των θεών.

15 (στ. 462) μήτε και λογαριάζω τους χρησμούς: ούτε δίνω σημασία στις προφητείες και στις μαντείες.

16 (στ. 481) την αντάλλαξε με είκοσι βόδια: Το βόδι ήταν βασική μονάδα αγοραπωλησίας

την εποχή που ίσχυε το ανταλλακτικό εμπόριο· μια χρυσοστόλιστη πανοπλία, για παράδειγμα, στοίχιζε εκατό βόδια, μια χάλκινη εννέα, μια ειδικευμένη σκλάβα τέσσερα. Η τιμή αγοράς της Ευρύκλειας υποδηλώνει την αξία της· ήταν η πιο έμπιστη υπηρέτρια του παλατιού.



7. Γυναίκα με δάδες στα χέρια. Διασκευή αγγειογραφίας του 440 περίπου π.Χ. (Νέα Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο)

8. Η Πηνελόπη και ο Τηλέμαχος μπροστά στον αργαλειό της βασίλισσας.



Αγγειογραφία, γύρω στο 440 π.Χ. (Chiusi Ιταλίας, Museo Civico)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

**[Κατά τον αγώνα τόξου (φ 378-393/
<344-358>), η Πηνελόπη ζήτησε
να δοθεί το τόξο και στον «ξένο»,
πήρε όμως την ακόλουθη
απάντηση από τον Τηλέμαχο:]**

378 «Μάνα, το τόξο αυτό μου
ανήκει, κανείς σ' αυτό δεν είναι
ανώτερός μου·
το δίνω σ' όποιον θέλω εγώ ή και
τ' αρνούμαι. [...]

382 κανένας δεν μπορεί, παρά
τη θέλησή μου, να βγάλει
απαγόρευση δική του,
αν ήθελα εγώ το τόξο στον ξένο
να το δώσω,
και μάλιστα για πάντα, να
καμαρώνει με το δώρο μου.

385 Αλλά του λόγου σου τράβα
στην κάμαρή σου και κοίτα

τις δουλειές σου [...]

387 - το τόξο όμως είναι
των αντρών υπόθεση, όλων
και προπαντός δική μου, αφού
σ' εμένα ανήκει το κουμάντο
του σπιτιού.»

Τα 'χασε εκείνη και πήρε
ν' ανεβαίνει στην κάμαρή της,
αναθιβάνοντας

390 στον νου της τα λόγια
του παιδιού της. Κι όταν ανέβηκε
στο ανώγι

με τις δυο της βάγιες, έστησε για
τον Οδυσσέα θρήνο, το ακριβό της
ταίρι,

392-93 ωστόσο η Αθηνά, τα μάτια
λάμποντας, μ' ύπνο γλυκό /
της σφάλισε τα βλέφαρα.

► ► Να συγκρίνετε τον τρόπο με
τον οποίο ο Τηλέμαχος μίλησε

στη μητέρα του στη ραψωδία φ και εδώ (α 385-405), καθώς και τις αντίστοιχες δικές της αντιδράσεις, και να κάνετε τις διαπιστώσεις σας.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Τι νομίζετε ότι θα απαντούσε ο Φήμιος στην Πηνελόπη, αν δεν προλάβαινε να της απαντήσει ο Τηλέμαχος;
2. Περιγράψτε ή ζωγραφίστε την Πηνελόπη, όπως παρουσιάζεται σ' αυτή την Ενότητα, και προσδιορίστε το ήθος της.
3. Την αλλαγή του Τηλέμαχου δεν την περιγράφει ο ποιητής, τη δείχνει με έμμεσους* τρόπους. Εντοπίστε τους με φράσεις του κειμένου.

- 4. Ο Αντίνοος και ο Ευρύμαχος είναι οι πιο σημαντικοί μνηστήρες· έχουν κοινές επιδιώξεις, διαφορετικό όμως ήθος. Προσδιορίστε το ήθος τους με βάση τους λόγους που απευθύνουν στον Τηλέμαχο.**
- 5. Προσέξτε πόσο περίπλοκη είναι η πολιτική κατάσταση της Ιθάκης:**
- ◆ η μακρόχρονη απουσία του βασιλιά έχει δημιουργήσει κενό εξουσίας·
 - ◆ ο φυσικός κληρονόμος του θεωρείται ακόμη ανήλικος, αλλά και η διαδοχή της βασιλείας δεν είναι εξασφαλισμένη, όπως προκύπτει από τους στίχους 430-431, 434-441 και 446-447·
 - ◆ η Πηνελόπη, που θα μπορούσε, φαίνεται, να δώσει λύση στο πρόβλημα, αν παντρευόταν έναν από τους μνηστήρες, δεν

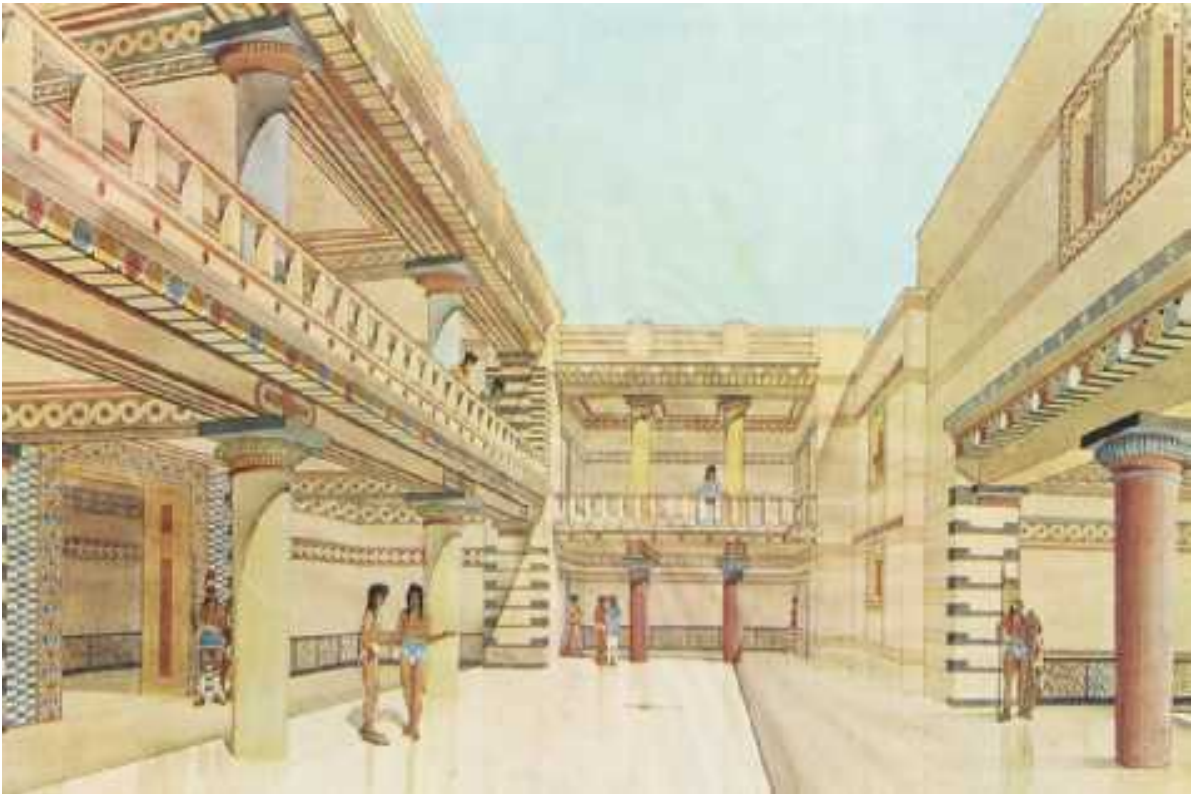
αποφασίζει να παντρευτεί, ενώ εκείνοι τρωγοπίνουν στο παλάτι ελπίζοντας.

► ► Πώς εξυπηρετεί/βοηθάει τη σύνθεση της Οδύσσειας αυτή η κατάσταση;

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο Τηλέμαχος από την κατάσταση του α 128-133 (σελ. 124 του πρώτου τόμου) προχώρησε στην κίνηση του α 360 (σελ.37), και στην Ενότητα αυτή έφτασε να μιλήσει με παρησία* προς τη μητέρα του και προς τους μνηστήρες.

► ► Γράψτε μία παράγραφο στο τετράδιό σας δικαιολογώντας την εξέλιξη αυτή του Τηλέμαχου.



9. Αναπαράσταση της εσωτερικής αυλής του ανακτόρου της Πύλου (από τον P. de Jong).

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ ΤΗΣ α ΡΑΨΩΔΙΑΣ

Α΄ ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Συμπληρώστε τα κενά με βάση τις γνώσεις που αποκτήσατε από τη μελέτη της α ραψωδίας:

1. Τα γεγονότα της α ραψωδίας
διαρκούν και
διαδραματίζονται

.....
Από τους θεούς πρωταγωνιστούν

.....
και από τους θνητούς

.....
2. Το βασικό θέμα που απασχολεί
θεούς και ανθρώπους είναι

.....
Και οι μεν θεοί αποφασίζουν

.....,
ενώ ο Τηλέμαχος και η Πηνελόπη,
αλλά και οι μνηστήρες, θεωρούν ότι
μάλλον

3. Η απόφαση των θεών για

τον νόστο του Οδυσσέα άρχισε να
πραγματοποιείται με το

.....,
που προβλέπει: α. ο Ερμής

.....,
και β. η Αθηνά

Από το σχέδιο αυτό εφαρμόστηκε
ως τώρα

και απομένει

4. Στο πρώτο συμβούλιο των θεών στον Όλυμπο (στ. 36 κ.ε., σελ. 95 του πρώτου τόμου) ο Δίας έθεσε το θέμα της ευθύνης του ανθρώπου σε σχέση με το γραφτό/τη μοίρα του και δήλωσε ότι οι άνθρωποι έχουν και οι ίδιοι

.....
.....
.....

5. Να περιγράψετε σε 3-4 σειρές την κατάσταση που επικρατεί στα ανάκτορα της Ιθάκης και να επισημάνετε τη βασική αιτία στην οποία οφείλεται:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
**6. Παρουσιάστε δραματοποιημένο
τον διάλογο Αθηνάς-Τηλέμαχου (βλ.
εργασία 7, σελ. 46).**

Β΄. ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

**Διαβάστε από την επόμενη
Ενότητα τις περιληπτικές
αναδιηγήσεις των ραψωδιών β, γ,
δ, και προσέξτε τις ενέργειες
στις οποίες προχωρεί ο Τηλέμαχος.**

6η ΕΝΟΤΗΤΑ: β, γ, δ (περίληψη - ανάλυση αποσπασμάτων)

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Ο Τηλέμαχος πραγματοποιεί τις συμβουλές της θεάς Αθηνάς (συγκαλεί συνέλευση των πολιτών και ταξιδεύει στην Πύλο και στη Σπάρτη)
- Η τύχη των επώνυμων ηρώων του Τρωικού πολέμου
- Πληροφορίες του Νέστορα,¹ της Ελένης και του Μενέλαου² για τη δράση του Οδυσσέα στην Τροία και για τη μετατρωική πορεία του

1 Ο Νέστορας ήταν ο πιο σεβασμιοσ, λόγω ηλικίας και πείρας, από τους βασιλιάδες που πήραν μέρος στον Τρωικό πόλεμο.

2 Ο Μενέλαος ήταν βασιλιάς της Σπάρτης, αδελφός του Αγαμέμνονα και σύζυγος της (ωραίας) Ελένης, που η απαγωγή της από τον Πάρι προκάλεσε, σύμφωνα με τον μύθο, τον Τρωικό πόλεμο.



1. Ο Τηλέμαχος με τον Μέντορα. (Πηγή: με τους ήρωες του Ομήρου)

2. Γυπαετοί



**Α΄.Ι. Περίληψη της ραψωδίας β:
Ίθακησίων αγορά.
Τηλεμάχου αποδημία
(Συνέλευση των Ιθακησίων –
Αναχώρηση του Τηλέμαχου) /**

Την επόμενη μέρα, ο Τηλέμαχος συγκάλεσε συνέλευση των Ιθακησίων, όπου κατήγγειλε τις αδικίες των μνηστήρων εις βάρος της μητέρας του και της πατρικής περιουσίας. Οι πολίτες τον συμπόνεσαν, αλλά σιώπησαν. Έτσι, ο Αντίνοος απέδωσε την ευθύνη στην Πηνελόπη, που επί τρία χρόνια τους εξαπατούσε με το τέχνασμα του υφαντού (τη μέρα ύφαινε και τη νύχτα ξήλωνε). Πρότεινε λοιπόν στον Τηλέμαχο να στείλει την Πηνελόπη στον πατέρα της, να την παντρέψει με όποιον της αρέσει, διαφορετικά θα

**συνεχίσουν να τρωγοπίνουν
στο παλάτι, ώσπου να αποφασίσει
η ίδια να παντρευτεί «όποιον Αχαιό
διαλέξει».**

**Ο Τηλέμαχος είπε ότι δεν θεωρεί
σωστό να διώξει από το σπίτι
τη μητέρα του· φοβάται, εξάλλου,
τις κατάρες της και την κατάκριση
του κόσμου, κι ακόμη, δεν ξέρει αν
ο πατέρας του ζει ή πέθανε.
Επικαλούμενος λοιπόν τους θεούς,
κάλεσε τους μνηστήρες να φύγουν
από το παλάτι. Ο Δίας τού συμπα-
ραστάθηκε στέλνοντας αμέσως δύο
αετούς, κι ο μάντης Αλιθέρσης
ερμηνεύοντας τις κινήσεις τους
συνέστησε αλλαγή συμπεριφοράς:
«Ακούστε με, Ιθακήσιοι, τι έχω
τώρα να σας πω – / μα πιο πολύ
προς τους μνηστήρες στρέφω
τα λεγόμενά μου, / αφού σ' αυτούς
θα πέσει πάνω τους μέγα το κύμα**

του κακού. / Ο Οδυσσέας λοιπόν
δεν θα 'ναι λέω για πολύν καιρό /
από τους φίλους του μακριά. / Ίσως
να βρίσκεται κιόλας κοντά, σ' όλους
αυτούς υφαίνοντας φόνο και χαλα-
σμό. / Ωστόσο κι άλλους, πολλούς,
τους περιμένει η συμφορά· / εμάς,
όσοι που ζούμε στην περήφανη
Ιθάκη. Γι' αυτό, κι όσο ακόμη / είναι
καιρός, ας το σκεφτούμε να
τους συγκρατήσουμε· αλλά κι αυτοί
/ μόνοι τους πρέπει πια να σταμα-
τήσουν, αφού τους είναι αυτό /
τώρα το συμφερότερο. / Δεν είμαι
μάντης αδοκίμαστος, ξέρω καλά τι
λέω / και βεβαιώνω πως για κείνον
όλα τέλειωσαν όπως εγώ / του
τα προφήτευσα· τότε που μπήκαν
στα καράβια τους οι Αργείοι /
τραβώντας στο Ίλιο, κι ήταν μαζί
τους ο πανούργος Οδυσσέας. /
Είπα, λοιπόν· τον περιμένουν

**βάσανα πολλά, θα χάσει κι όλους
τους συντρόφους, / σ' όλους αγνώ-
ριστος θα φτάσει στην πατρίδα του,
/ στον εικοστό πια χρόνο - τώρα
τα πάντα συντελούνται.»
(β 178-195/<161-176>)**

**Στον μάντη απάντησε ο Ευρύμα-
χος με περιφρόνηση για τις προφη-
τείες του, με κατάρες και απειλές. Κι
ο Τηλέμαχος δεν συνέχισε –
του έφτανε ότι όλα πια τα ήξεραν
οι θεοί και οι πολίτες όλοι –, ζήτησε
μόνο καράβι για το ταξίδι του
στην Πύλο και στη Σπάρτη, να
μάθει για τον πατέρα του και να
πράξει ανάλογα. Τον λόγο πήρε
τότε ο Μέντορας – ο Οδυσσέας
φεύγοντας του είχε εμπιστευτεί
το σπιτικό του –, εγκωμίασε
τον Οδυσσέα και κατηγόρησε
τους πολίτες που ανέχονται
τις αδικίες των μνηστήρων.**

Του απάντησε προσβλητικά ο Λεώκριτος, που εκστόμισε απειλές και για τον Οδυσσέα, αν τυχόν επέστρεφε· πρότεινε, ωστόσο, να φροντίσει ο Μέντορας για το ταξίδι του Τηλέμαχου, που το θεώρησε όμως ανέφικτο.

Οι μνηστήρες επέστρεψαν στο παλάτι, ενώ ο Τηλέμαχος κατέβηκε στο ακρογιάλι, προσευχήθηκε στην Αθηνά και εκείνη – με τη μορφή του Μέντορα – τον ενθάρρυνε και του υποσχέθηκε συμπαράσταση. Επέστρεψε λοιπόν και ο Τηλέμαχος στο παλάτι, ζήτησε από την Ευρύκλεια να του ετοιμάσει τα αναγκαία για το ταξίδι και τη δέσμευσε με όρκο να μην αποκαλύψει τίποτε στην Πηνελόπη. Η Αθηνά, στο μεταξύ, φρόντισε να ετοιμαστεί επανδρωμένο καράβι και συνοδεύοντας ως Μέντορας

τον Τηλέμαχο ταξίδεψαν όλη
τη νύχτα με πρίμο αγέρι.

[Παρακολουθήστε την πορεία του
ταξιδιού στον χάρτη της σελ. 7 του
1ου τόμου: Ιθάκη–Πύλος–Φηρές–
Σπάρτη, όπου παραμένει· στον
χάρτη της σελ. 6 του ίδιου τόμου
προσέξτε και την –απόμακρη
πάντως– Αστερίδα.]



3. Πήλινο ομοίωμα πλοίου
του 6ου αι. π.Χ. από
την Κύπρο. (Νέα Υόρκη,
Μητροπολιτικό Μουσείο)

4. Ο Τηλέμαχος
μπροστά
στον σεβάσμιο
βασιλιά της Πύλου.
Αγγειογραφία
του 4ου αι. π.Χ. (Βερολίνο,
Κρατικό Μουσείο)



Α΄.2. Περίληψη της ραψωδίας γ: Τά ἐν Πύλῳ (Ὅσα συνέβησαν στην Πύλο)

**Το πρωί - 3η μέρα της Οδύσσειας-
ο Τηλέμαχος και ο «Μέντορας»
έφτασαν στην Πύλο, δέχτηκαν
τη φιλοξενία του Νέστορα και μετά
τις απαραίτητες συστάσεις ο Τηλέ-
μαχος ζήτησε ικετευτικά πληροφο-
ρίες για τον πατέρα του.**

**Ο Νέστορας αναφέρθηκε
στους πιο γενναίους πολεμιστές
που σκοτώθηκαν στην Τροία
(τον Πάτροκλο, τον Αχιλλέα,
τον Αίαντα τον Τελαμώνιο και
τον Αντίλοχο, γιο του Νέστορα),
στην εφευρετικότητα και
στην πανουργία του Οδυσσέα,
στις καλές σχέσεις που είχε ο ίδιος
μαζί του, καθώς και στη συμβολή
τους στις επιτυχίες των Αχαιών.**

Αναφέρθηκε και στα προβλήματα του νόστου, που τα προκάλεσε η οργή της Αθηνάς, επειδή πολλοί Αχαιοί ασέβησαν κατά την άλωση της Τροίας. Διηγήθηκε με συντομία τους αίσιους νόστους του Διομήδη, του Νεοπτόλεμου, του Φιλοκτήτη, του Ιδομενέα και του ίδιου, και διεξοδικά τον τραγικό νόστο του Αγαμέμνονα και την εκδίκηση που πήρε ο Ορέστης, καθώς και τον περιπετειώδη εφτάχρονο νόστο του Μενέλαου. Για τον Οδυσσέα γνώριζε μόνο ότι ταξίδεψε μαζί του ως την Τένεδο και ότι από εκεί επέστρεψε στην Τροία, γιατί ήθελε να συμπαρασταθεί στον Αγαμέμνονα, που έμεινε πίσω, για να προσφέρει θυσίες στην Παλλάδα Αθηνά, να την εξευμενίσει. Συμβούλεψε λοιπόν τον Τηλέμαχο να πάει στη Σπάρτη, γιατί είναι πιθανό

ο Μενέλαος να ξέρει περισσότερα για τον πατέρα του, αφού άργησε πολύ να επιστρέψει.

Το βράδυ ο Τηλέμαχος έμεινε στα ανάκτορα της Πύλου, ενώ η Αθηνά-Μέντορας πέταξε πάλι σαν αετός και τους άφησε όλους έκπληκτους. Ο Νέστορας την αντιλήφθηκε και καλοτύχισε τον Τηλέμαχο που έχει βοηθό του τη μεγάλη θεά, όπως την είχε και ο πατέρας του στην Τροία.

Το άλλο πρωί –4η μέρα– ετοιμάστηκε άμαξα και ο Τηλέμαχος, συνοδευόμενος από τον γιο τού Νέστορα, τον Πεισίστρατο, αναχώρησε για τη Σπάρτη. Διανυκτέρευσαν στις Φηρές (τη σημερινή Καλαμάτα), στου Διοκλή το αρχοντικό, και την επομένη –5η μέρα– συνέχισαν το ταξίδι για τη Σπάρτη.

Α.3. Περίληψη της ραψωδίας δ: Τα ἐν Λακεδαίμονι (Ὅσα συνέβησαν στη Σπάρτη)

Το βράδυ ἐφτάσαν στα ανάκτορα του Μενέλαου, ὅπου φιλοξενήθηκαν και ἐμείναν ἐκθαμβοι ἀπὸ τον πλούτο και τη λάμψη τους. Ο Τηλέμαχος, ψιθυρίζοντας στον Πεισίστρατο, παρομοίασε το παλάτι με εκείνο του Δία. Τον ἀκούσε ο Μενέλαος, ἀπέρριψε τον παραλληλισμό ως ἀνάρμοστο και ἀναφέρθηκε στην εφτάχρονη περιπλάνησή του, που του ἔδωσε τη δυνατότητα να μαζέψει ἀφθονα πλούτη· δεν μπορεί ὅμως, εἶπε, να τα χαρεί, γιατί τον θλίβει η δολερή σφαγή του ἀδερφού του, του Ἀγαμέμνονα, ο θάνατος πολλῶν παλικάριῶν στην Τροία και πιο πολύ η εξαφάνιση του Οδυσσέα· ο τελευταῖος

αυτός λόγος του έφερε δάκρυα στον Τηλέμαχο.

Τη στιγμή εκείνη κατέβηκε μεγαλόπρεπη στην αίθουσα η Ελένη και αναγνώρισε αμέσως τον Τηλέμαχο, επειδή έμοιαζε με τον πατέρα του. Διηγήθηκε κατόπιν ένα κατόρθωμα του Οδυσσέα στην Τροία: ότι μπήκε στην πόλη μεταμφιεσμένος σε ζητιάνο, για να κατασκοπεύσει, και σκότωσε πολλούς Τρώες. Ο Μενέλαος αναφέρθηκε σε άλλο κατόρθωμα του Οδυσσέα: ότι με την υπομονή και την επιμονή του διέσωσε την επιχείρηση «Δούρειος Ίππος», που οδήγησε στην άλωση της Τροίας. Και οι δύο εξέφρασαν θαυμασμό και ευγνωμοσύνη για τον Οδυσσέα, που εξαιτίας τους υπέφερε πολλά.

Το επόμενο πρωί – 6η μέρα – ο Τηλέμαχος ζήτησε πληροφορίες από τον Μενέλαο για τον πατέρα του.

Εκείνος άρχισε από τον δικό του εικοσαήμερο αποκλεισμό στην Αίγυπτο και συνέχισε διηγούμενος τη συνάντησή του με τον θαλάσσιο γέροντα Πρωτέα· από αυτόν πληροφορήθηκε τη συνέχεια του δικού του νόστου, το ναυάγιο και τον θάνατο του Αίαντα του Λοκρού, τη σφαγή του Αγαμέμνονα από τον Αίγισθο και ότι τον Οδυσσέα τον κρατάει στο νησί της άθελά του η νεράιδα Καλυψώ.

Ο Μενέλαος ήθελε να κρατήσει περισσότερο τον Τηλέμαχο, εκείνος όμως βιαζόταν να επιστρέψει. Στην Ιθάκη, εν τω μεταξύ, οι μνηστήρες



5. Άρμα με Μυκηναίους πολεμιστές από τοιχογραφία του ανακτόρου της Πύλου (συμπληρωμένη από τον P. De Jong)

έμαθαν για το ταξίδι του Τηλέμαχου και απόρησαν –δεν περίμεναν να το πραγματοποιήσει–, ο Αντίνοος μάλιστα πρότεινε να του στήσουν ενέδρα δολοφονική στον γυρισμό, και όλοι συμφώνησαν μαζί του. Έμαθε και η Πηνελόπη από τον κήρυκα Μέδοντα για το ταξίδι του γιου της, καθώς και για τα σχέδια των μνηστήρων, και άρχισε διπλό τώρα θρήνο. Τη νύχτα, είκοσι από τους μνηστήρες επιβιβάστηκαν σ' ένα εξοπλισμένο καράβι και έστησαν καρτέρι στο νησάκι Αστερίδα, μεταξύ Σάμης και Ιθάκης.

Α΄.4. ΚΕΙΜΕΝΟ

Η διήγηση της Ελένης

**«Γιε του Ατρέα, ευγενικέ Μενέλαε,
κι εσείς παιδιά**

260 από λαμπρούς πατέρες· δίνει
ο θεός άλλοτε σ' άλλον
το καλό και το κακό, ο Δίας
παντοδύναμος.
Καλύτερα λοιπόν να συνεχίσετε
το δείπνο σε τούτο το παλάτι
καθισμένοι και να χαρείτε ιστορίες
παλιές - εγώ θα σας διηγηθώ
κάποια που να ταιριάζει
στην περίπτωση.

265 Δεν πρόκειται να εξιστορήσω
τώρα, να πω με το όνομά τους,
όλους τους άθλους που κατόρθωσε
με την υπομονή του ο Οδυσσέας·
τον ένα μόνο, αυτόν που τόλμησε κι
έπραξε ο αντρείος εκείνος

268-69 στη χώρα εκεί της Τροίας,
όπου τα πάθη του πολέμου /
οι Αχαιοί υποφέρατε.

270 Μόνος του αυτός,
πληγώνοντας το σώμα του με

τις πιο άσχημες πληγές,
σ' άθλια κουρέλια τύλιξε τους
ώμους του, μοιάζοντας δούλος,
και γλίστρησε στην πόλη των
εχθρών με τους μεγάλους δρόμους.
Έγινε άλλος άνθρωπος, την όψη
παίρνοντας
ενός ζητιάνου (τέτοιον δεν θα
'βρισκες στα αργίτικα καράβια),
275 κι έτσι παραλλαγμένος
χώθηκε στης Τροίας το κάστρο.
Οι άλλοι όλοι σαστισμένοι
παραμέρισαν· μόνη μου εγώ
τον αναγνώρισα,
παρά την παραμόρφωσή του, και
πήρα να τον δοκιμάζω
278-79 με τις ερωτήσεις μου·
εκείνος όμως, πονηρός και ξύπνιος,
/ όλο μου ξέφευγε.
280 Και μόνο όταν πια
τον έλουσα, τον άλειψα με λάδι,

τον έντυσα με ρούχα καθαρά,
ορκίστηκα όρκο βαρύ
να μην τον φανερώσω πως
βρίσκεται στους Τρώες ανάμεσα
ο Οδυσσέας,
προτού γυρίσει πίσω στα γρήγορα
καράβια του και στις σκηνές·
τότε μονάχα μου αποκάλυψε το τι
είχαν βάλει οι Αχαιοί στον νου
τους.

καί τότε δή μοι πάντα νόον
κατελεξεν Ἀχαιῶν <256>/284

285 Κι αφού πετσόκοψε Τρώες
πολλούς με το μακρύ του, κοφτερό
σπαθί,
γύρισε στους Αργείους πίσω,
ξέροντας πια πολύ καλά τον τόπο.
Τσίριξαν τότε οι άλλες
Τρωαδίτισσες· όμως εμένα γέμισε
χαρά

η καρδιά μου· γιατί είχα αλλάξει
μέσα μου, ήθελα πια
σπίτι μου να γυρίσω μετανιωμένη
για την τύφλα μου, που μου
τη φόρτωσε

290 η Αφροδίτη· όταν με πήρε
να με φέρει εδώ, μακριά
απ' τη γλυκιά πατρίδα μου και
χωρισμένη από τη θυγατέρα μου,
από την κάμαρή μου, τον νόμιμο
άντρα μου, που βέβαια
δεν υπολείπεται
σε τίποτε κι από κανένα, μήτε
στη γνώση του μήτε
στην ομορφιά.⁴»

3 αναδρομική διήγηση: Εξιστόρηση
γεγονότων του παρελθόντος μέσα
στη σκηνοθεσία του παρόντος
(π.χ., η Ελένη και ο Μενέλαος
αναφέρονται τώρα σε γεγονότα

του Τρωικού πολέμου)· πρβλ.
τον αγγλικό όρο flash back.

4 (στ 287-93) Στους στίχους αυτούς η Ελένη παρουσιάζει τη συζυγική της απιστία ως έργο της Αφροδίτης (ότι η θεά τής θόλωσε τον νου), και τώρα φαίνεται μετανιωμένη· πρβλ. τη διαφορετική στάση της στη διήγηση του Μενέλαου, πιο κάτω, 304 κ.ε., που αποδίδεται μάλλον σε **θεϊκή παρότρυνση**. Κατά τη μελέτη της Ιλιάδας θα φανεί σαφέστερα ότι η στάση της δεν ήταν σταθερή.

6. Ο Μενέλαος επιστρέφει στην πατρίδα με την Ελένη - από αμφορέα του 540 περίπου π.Χ. (Μ. Βρετανία, ιδιωτική συλλογή)



Η διήγηση του Μενέλαου

Αμέσως μίλησε ο ξανθός

Μενέλαος, της είπε:

295 «Όλα σου δίκαια και σωστά,
γυναίκα, και καλά τα ιστόρησες.
Αλλά κι εγώ, που γνώρισα πολλών
ανθρώπων γνώμη και γνώση,
γιατί τριγύρισα σε τόσα ξένα μέρη,
ποτέ μου ως τώρα
τα μάτια μου δεν είδαν κάποιον
που να 'χει την καρδιά
του καρτερόψυχου Οδυσσέα.

300 Παράδειγμα το τι κατόρθωσε
και πήρε επάνω του ο αντρείος
εκείνος,
μέσα στο ξύλινο άλογο, όπου,
δίχως εξαίρεση, καθίσαμε
απ' τους Αργείους οι άριστοι,
τον φόνο και τον θάνατο
να φέρουμε στους Τρώες.

Κι ήλθες εκεί κι εσύ· μπορεί και
κάποιος δαίμονας να σε παρότρυνε,
305 που γύρευε τιμή και δόξα
στους Τρώες να προσφέρει [...].

307 Έφερές τότε γύρο τρεις
φορές, ψηλάφησαν τα δάχτυλά σου
την κοιλιά του αλόγου, και πήρες
να καλείς με το όνομά τους
τους αριστείς των Δαναών,⁵

310 με μια φωνή ολόιδια
της γυναίκας κάθε Αργείου.
Εγώ και του Τυδέα ο γιος κι ο θείος
Οδυσσέας,
οι τρεις εκεί στη μέση καθισμένοι,
σ' ακούσαμε να μας καλείς.

Κι ενώ οι δυο μας πεταχτήκαμε, μας
συνεπήρε ο πόθος ή έξω
από το άλογο να βγούμε ή από
μέσα να σου αποκριθούμε,

315 ο Οδυσσέας μάς κρατούσε
και τη λαχτάρα μας εμπόδιζε. [...].»

**5 (στ. 309) τους αριστείς των
Δαναών: τους άριστους/τους γεν-
ναιότερους από τους Δαναούς,
τους Έλληνες δηλαδή.**



**7. Ο Δούρειος Ίππος.
(Μινιατούρα του 15ου αι.)**

**Ο Μενέλαος αναδιηγείται
τις πληροφορίες του Πρωτέα
για τον Οδυσσέα**

627 “Γιος του Λαέρτη, τόπος του
η Ιθάκη·
τον είδα σ’ ένα απόμακρο νησί, να
χύνει μαύρο δάκρυ
στο μέγαρο της νύμφης Καλυψώς,
που άθελά του τον κρατεί

630

**δικό της· κι εκείνος δεν
μπορεί να βρει πατρίδα,**

**ὁ δ' οὐ δύναται ἥν πατρίδα γαῖαν
ἰκέσθαι <558>/630**

**του λείπουν καράβια με κουπιά,
του λείπουν σύντροφοι,
για να τον ταξιδέψουν στην πλατιά
ράχη της θάλασσας.⁶**

6. (στ. 627-32) Εδώ ο θαλάσσιος
θεός Πρωτέας, που είχε προφη-
τικές ικανότητες και γνώριζε
«της θάλασσας τα βάθη», πληροφο-
ρεί τον Μενέλαο για την κατάσταση
στην οποία βρισκόταν ο Οδυσσέας
πριν από τρία χρόνια, και αυτό
μόνο μαθαίνει τώρα ο Τηλέμαχος
για τον πατέρα του (που οι ακροα-
τές το γνωρίζουν από την αρχή). –
Ο Πρωτέας είχε και την ιδιότητα να

αλλάζει μορφές· από το όνομά του παράγεται το επίθετο πρωτεϊκός: εκείνος που αλλάζει μορφή η ιδέες.

8. Ο Πάρης επιστρέφει στην Τροία με την Ελένη διστακτική. Λεπτομέρεια αγγειογραφίας του 500-490 π.Χ.



(Βερολίνο, Κρατικό Μουσείο)



9. Αίας ο Λοκρός. Πίνακας του Ιταλού ζωγράφου Φραντσέσκο Σαμπατέλι, 1829. (Μουσείο Παλάτσο Πίτι, Φλωρεντία)

Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Το πάθημα του Αίαντα του Λοκρού (δ 560-575/<499-511>)

560 Ο Αίας ο Λοκρός χαλάστηκε,
μαζί με τα μακρόκουπα καράβια του.
Τον έριξε ο Ποσειδώνας πρώτα
στης Γύρης τους μεγάλους βράχους,
αλλά τον έσωσε προσώρας από
την απειλή της θάλασσας.
Και θα μπορούσε μέχρι τέλους
ν' αποφύγει το μοιραίο, μόλο
που τον μισούσε η Αθηνά, αν δεν
ξεστόμιζε τον υπερφίαλο λόγο,
565 αν δεν είχε τόσο ψηλώσει
ο νους του·
γιατί καυχήθηκε πως μόνος του, και
δίχως να το θέλουν οι θεοί,
εγλίτωσε απ' το πελώριο κύμα.
Αλλά τον άκουσε ο Ποσειδώνας
που μεγαλαυχήθηκε,

κι ευθύς την τρίαينا πιάνει
στα στιβαρά του χέρια,
570 την κατεβάζει πάνω
στον Γυραίο βράχο, τον έσχισε
στα δυο.

Το 'να του μέρος έμεινε επιτόπου·
το απόκομμα όμως έπεσε
στο πέλαγος, αυτό που πάνω του
πιασμένος ο Αίας
παραλογίστηκε κι ο νους του
ψήλωσε.

Κι εκείνο τότε τον παρέσυρε βαθιά,
στα απέραντα πελάγη,
575 όπου και χάθηκε στα κύματα,
πνίγηκε στ' αλμυρό νερό.

2. Το πάθημα του κυρ Αντριά

Ο τσυρ Βοριάς παράντζειλε όλων
των караβιούνε:
- Καράβια π' αρμενίζετε, κάτεργα
που κινάτε,

**εμπάτε στα λιμάνια σας, γιατί θε να
φυσήξου,
ν' ασπρίσου κάμπους και βουνά,
βρυσούλες να παγώσου,
κι όσα βρω μεσοπέλαγα, στεριάς
θε να τα ρίξου.**



Όσα καράβια τ' άκουσαν, όλα
λιμάνια πιάνουν,
του κυρ Αντριά το κάτεργο μέσα
βαθιά αρμενίζει.

- Δε σε φοβώμαι, κυρ Βοριά,
φυσήξεις δε φυσήξεις,
γιατ' έχω αντένες μπρούντζινες,
κατάρτια σιδερένια,
έχω πανιά μεταξωτά, της Προύσας
το μετάξι,
έχω κι ένα ναυτόπουλο, που
τους καιρούς κοιτάζει.
Ανέβα, βρε ναυτόπουλο,
στο μεσιανό κατάρτι,

να ξεδιαλέξεις τους καιρούς, να δεις
για τον αγέρα.



Παιζογελώντας 'νέβαινε, κλαίοντας
κατεβαίνει.

- Σαν τι είδες, βρε ναυτόπουλο, εκεί
ψηλά που πήγες;
- Είδα τον ουρανό θολό και τ' άστρι
ματωμένο,
είδα την μπόρα π' άστραψε και
το φεγγάρι εχάθη,
και στης Αττάλειας τα βουνά
νεροχαλάζι πέφτει.



Το λόγο δεν απόσωσε, τη συντυχιά
δεν είπε,
βαριά φουρτούνα πλάκωσε και
το τιμόνι τρίζει.

Σπιλάδα του 'ρθε από τη μια,
σπιλάδα 'πό την άλλη,
σπιλάδα 'πό τα πλάγια του και
ξεσανίδωσέ το.

**Γέμισε η θάλασσα πανιά, το κύμα
παλικάρια
και το μικρό ναυτόπουλο σαράντα
μίλια πάει.**

**(Γ. Ιωάννου, Τα δημοτικά μας
τραγούδια, έκδ. περ. Ταχυδρόμος,
Αθήνα 1966)**

**κάτεργα: καράβια πολεμικά,
κρατικά ή πειρατικά.
συντυχιά: τυχαία συνάντηση,
σύμπτωση.
σπιλάδα: ριπή ανέμου ή κύμα.**

**► ► Αναναζητήστε ομοιότητες
στα παθήματα του Αίαντα
του Λοκρού και του κυρ Αντριά.**

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1. Τι Επιδίωξε και τι πέτυχε ο Τηλέμαχος στη συνέλευση των Ιθακησίων;**
- 2. Πώς εκδηλώθηκε η θεϊκή συμπαράσταση στον Τηλέμαχο (στη συνέλευση και στο ταξίδι);**
- 3. Τι προέβλεψε ο μάντης Αλιθέρσης, τι συμβούλεψε και πώς αντιμετωπίστηκε;**
- 4. Σε ποια σημεία των ραψωδιών β και δ οι μνηστήρες συμπεριφέρθηκαν υβριστικά; (θυμηθείτε: Υβριστής γίνεται κάποιος όταν, υπερβαίνοντας τα όριά του, προσβάλλει/αδικεί θεούς και ανθρώπους.)**
- 5. Ποιες πληροφορίες πήρε ο Τηλέμαχος από τον Νέστορα, την Ελένη και τον Μενέλαο για**

τη δράση του πατέρα του
στην Τροία, αλλά και για
τη μετατρωική του πορεία και
κατάσταση;

6. Οι επώνυμοι ήρωες του Τρωικού
πολέμου είχαν την εξής τύχη:

1. σκοτώθηκαν στην Τροία: ο Πάτροκλος ο Αχιλλέας ο Αίαντας ο Τελαμώνιος ο Αντίλοχος	2. νόστησαν αμέσως: ο Διομήδης ο Νεοπτόλεμος ο Φιλοκτήτης ο Ιδομενέας ο Νέστορας
---	--

3. πνίγηκε στο ταξίδι του νόστου τιμωρημένος από τον Ποσειδώνα για την ύβρη του: ο Αίαντας ο Λοκρός	4. νόστησε αλλά τον σκότωσαν: ο Αγαμέμνονας
---	---

5. περιπλανήθηκε 7 χρόνια πριν νοστήσει: ο Μενέλαος	6. εκκρεμεί: ο νόστος του Οδυσσέα
--	--

► ► Συμπληρώστε τα κενά της επόμενης παραγράφου με βάση τα δεδομένα του πιο πάνω πίνακα:

Ο αιωρούμενος ακόμη νόστος του Οδυσσέα παρουσιάζει αντιστοιχίες με τον περιπετειώδη νόστο τού, ενώ ο πνιγμός τού. και ο τραγικός νόστος τού ακούγονται σαν ενδεχόμενα και για τον νόστο τού

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

**Ο ρόλος των ραψωδιών β, γ, δ
και της «Τηλεμάχειας»
γενικότερα:**

Η «Τηλεμάχεια», γενικά, επιβραδύνει⁷ την έναρξη του νόστου του Οδυσσέα, που αποφασίστηκε πρώτος, ο ποιητής όμως προέταξε τις ραψωδίες α-δ για λόγους, φαίνεται, ουσιαστικούς και αναγκαίους:

α. Στο πλαίσιό τους γνωρίζουμε την κατάσταση που επικρατεί στην Ιθάκη· ειδικότερα: πόσο πιεστικοί είναι για την Πηνελόπη οι μνηστήρες και πόσο επικίνδυνοι για τον Τηλέμαχο –ακόμη και για τον Οδυσσέα, αν επέστρεφε– αλλά και πόσο ενοχοποιήθηκαν τόσο

οι ίδιοι με την υβριστική συμπεριφορά τους όσο και οι πολίτες με την παθητική στάση τους, ώστε να έρθει δικαιολογημένη η τιμωρία στο τέλος.

β. Μαθαίνουμε πολλά και από πολλούς για το ήθος και τη δράση του Οδυσσέα, ώστε να μας είναι γνώριμος όταν έρθει στο προσκήνιο, και ενημερωνόμαστε για τις διαθέσεις θεών και ανθρώπων απέναντί του, ώστε να παρακολουθούμε τα δρώμενα και από τα παρασκήνια.

γ. Γνωρίζουμε τους ανακτορικούς χώρους της Πύλου και της Σπάρτης, που υποδηλώνουν πώς θα ήταν και τα ανάκτορα της Ιθάκης, αν ο Οδυσσέας είχε και αυτός νοστήσει.

δ. Και, κυρίως, στις ραψωδίες αυτές ανδρώνεται ο Τηλέμαχος: αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, γίνεται γνωστός στα μεγάλα μυκηναϊκά κέντρα της Πύλου και της Σπάρτης, κερδίζει εκτίμηση, γνωρίζει και ζωντανά πρότυπα ζωής και συμπεριφοράς, που δεν μπορούσε να έχει στην πατρίδα του, παρομοιάζεται με τον Οδυσσέα, ενώ με το ταξίδι και τον κίνδυνο που διατρέχει τώρα αντιγράφει (μικρογραφικά) και εξωτερικά τον Οδυσσέα· είναι λοιπόν έτοιμος τώρα ο Τηλέμαχος να συνεργαστεί με τον πατέρα του, όταν συναντηθούν στην Ιθάκη.

► ► Συζητήστε στην τάξη την επιλογή του ποιητή να αναβάλλει τον «Νόστο», για να προτάξει την «Τηλεμάχεια».

7 Η επιβράδυνση είναι βασική τεχνική της επικής ποίησης, που παίρνει τις εξής μορφές:

α. αναβάλλεται μια προγραμματισμένη δράση (π.χ., ο νόστος του Οδυσσέα)· **β.** διακόπτεται για λίγο η κύρια αφήγηση με την παρεμβολή ενός σχετικού επεισοδίου· **γ.** αργοπορεί, γενικά, ο ρυθμός της αφήγησης με αναφορές σε πρόσωπα και πράγματα. Όλα αυτά αποσπούν, για περισσότερο ή λιγότερο, τον ακροατή από το κύριο θέμα, του προξενούν αναμονή –κάποτε και αγωνία–, αλλά και του δίνουν στοιχεία για πιο άνετη παρακολούθηση της συνέχειας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: «ΝΟΣΤΟΣ» (ε-ν 209/<187>)

Στο μέρος αυτό αρχίζει η διαδικασία του νόστου του Οδυσσέα, ο οποίος, με ενδιάμεσο σταθμό τη Σχερία, φτάνει επιτέλους στην Ιθάκη με καράβι των Φαιάκων.

7η ΕΝΟΤΗΤΑ: ε (περίληψη) –
ε1-165/<1-148> (ανάλυση)

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ:

Δεύτερο συμβούλιο των θεών
στον Όλυμπο



1. Αυγή. Έργο του
Κ. Παρθένη
(1878-1967).

Α΄.Ι. Περίληψη της ε ραψωδίας: Ὀδυσσέως σχεδία (Το πλοιάριο του Οδυσσέα)

Στη ραψωδία ε επαναλαμβάνεται η απόφαση των θεών για τον νόστο του Οδυσσέα και πραγματοποιείται η αποστολή του Ερμή στην Ωγυγία. Ο θεός ανακοινώνει στην Καλυψώ τη θεϊκή απόφαση, και η νεράιδα, παρά τις αρχικές αντιδράσεις της, υπακούει τελικά στην εντολή του Δία και βοηθάει τον Οδυσσέα να κατασκευάσει μια σχεδία για το ταξίδι του νόστου. Με τη σχεδία αυτή ταξίδεψε ο ήρωας σε ήρεμη θάλασσα ως τη στιγμή που τον αντιλήφθηκε ο Ποσειδώνας. Ξέσπασε τότε τρικυμία, που διέλυσε τη σχεδία, και ο Οδυσσέας, αφού πάλεψε τρεις μέρες με τα κύματα, βγήκε ναυαγός στη χώρα των Φαιάκων.

Α΄.2. ΚΕΙΜΕΝΟ

**Αποστολή του Ερμή στην Ωγυγία
και συνάντηση του θεού
με την Καλυψώ**

**Οι θεοί συνεδριάζουν και τον λόγο
παίρνει η Αθηνά**

**Μόλις σηκώθηκε η Αυγή¹ από
την κλίνη του ευγενικού της
Τιθωνού²,
το φως να φέρει σε θνητούς κι
αθάνατους,**

**ἵν' ἀθανάτοισι φῶς φέροι ἡδὲ
βροτοῖσιν <2>/2**

**αμέσως κι οι θεοί συνάχτηκαν
στους θρόνους τους, στη μέση
ο Δίας
που ψηλά βροντά κι έχει
τη δύναμή του ακαταμάχητη.**

5 Τότε κι η Αθηνά άρχισε να μιλά,
τα πάθη τα πολλά
του Οδυσσέα μνημονεύοντας· είχε
την έγνοια του εκεί που ξέμεινε
στα δώματα της Καλυψώς:
«Δία πατέρα κι άλλοι θεοί
μακαρισμένοι με της αθανασίας
το χάρισμα,
κάνενας πια που το βασιλικό
ραβδί³ κρατά δεν θα 'ναι πρόθυμος,
10 ήπιος και νηφάλιος⁴,
μήτε βαθιά στα φρένα⁵ του το δίκιο
θα γνωρίζει,
μόνο από δω και πέρα θα μπορεί
να δείχνεται άσπλαχνος,
να ξεστρατίζει σε παράνομα έργα,
αφού μες στον λαό του,
όπου ο θείος Οδυσσέας βασίλευε,
κανείς δεν τον αναθυμάται,
15 κι ας ήτανε γλυκός μαζί τους
σαν πατέρας.

Κι όμως εκείνος βρίσκεται σ' ένα
νησί αφημένος, με πόνο ασήκωτο,
στα δώματα της νύμφης Καλυψώς,
που τον κρατά άθελά του,
και δεν μπορεί να ξαναδεί
την πατρική του γη [...].

22 Τώρα και τον μονάκριβό του
γιο γυρεύουν να σκοτώσουν,
όταν γυρίσει σπίτι του - πήγε
ν' ακούσει νέα του πατέρα του,
πρώτα στην Πύλο την ιερή,
στη Λακεδαίμονα τη θεία μετά.»

1 (στ. 1) η Αυγή: Η θεά του ξημερώ-
ματος, προάγγελος της ανατολής
του Ήλιου, του θεού της ημέρας.

2 (στ. 1) Τιθωνός: Σύζυγος της Αυ-
γής, που ήταν θνητός αλλά πολύ
όμορφος και είχε φωνή διαπερα-
στική· η θεά τον ερωτεύτηκε και
ζήτησε από τον Δία να τον κάνει

αθάνατο· ξέχασε όμως να ζητήσει
γι' αυτόν και αιώνια νεότητα. Έτσι
ο Τιθωνός γέρασε –η φωνή του
μόνο έμεινε αναλλοίωτη– και ο Δίας
τον λυπήθηκε και τον μεταμόρφωσε
σε τζίτζικι (βλ. το πρώτο παράλ-
ληλο κείμενο).

3 (στ. 9) βασιλικό ραβδί: Πρόκειται
για το σκήπτρο, που ήταν σύμβολο
θεόδοτης εξουσίας, βασιλικής
ιδιαίτερα, αλλά και δικαστικής και
θρησκευτικής (πρβλ. την «πατερί-
τσα»/την ποιμαντορική ράβδο που
κρατούν οι επίσκοποι). Σκήπτρο
κρατούσαν και οι κήρυκες κατά
την άσκηση του έργου τους –
τη σύγκληση κυρίως της συνέλευ-
σης των πολιτών– όπως και
οι ραψωδοί κατά την απαγγελία
των επών. Όποιος κρατούσε
σκήπτρο ήταν πρόσωπο ιερό και
απαραβίαστο.

4 (στ. 10) νηφάλιος: είναι ο ψύχραιμος άνθρωπος, που έχει πνευματική διαύγεια και ευθυκρισία.

5 (στ. 10) φρένα (φρένες
στο αρχαίο κείμενο): Η λέξη
στον Όμηρο σημαίνει το κέντρο
των διανοητικών αλλά και των
συναισθηματικών δυνάμεων:
νους / λογική / γνώμη, αλλά και
ψυχή / καρδιά (πρβλ.: έχω σώας
τας φρένας = σκέπτομαι λογικά).



2. Η γέννηση της Αθηνάς από
την κεφαλή του Δία - από
αμφορέα του 6ου αι. π.Χ. -
διασκευή. (Παρίσι, Λούβρο)

3. Ο αγγελιοφόρος των θεών
Ερμής. Αγγειογραφία
του 5ου αι. π.Χ.
(Ρώμη, Βατικανό)



Η απάντηση του Δία και η εντολή στον Ερμή

25 Όμως κι ο Δίας, που
τα σύννεφα συνάζει, στην Αθηνά
αποκρίθηκε:
«Κόρη, τι λόγος βγήκε από
το στόμα σου ανεμπόδιστος!

**τέκνον έμόν, ποϊόν σε έπος φύγεν
έρκος όδόντων <22>/26**

Εσύ δεν ήσουν που αποφάσισες
εκείνη τη βουλή,
πίσω ο Οδυσσέας γυρίζοντας
να πάρει εκδίκηση απ'
τους μνηστήρες;⁶
Όσο για τον Τηλέμαχο, στο χέρι σου
είναι, εσύ τον οδηγείς,

30 καταπώς ξέρεις και μπορείς,
ώστε με δίχως βλάβη να πατήσει
της πατρίδας του το χώμα,

ενώ οι μνηστήρες άπρακτοι να
φέρουν στο λιμάνι το καράβι τους.»

Κι ευθύς στον γιο του Ερμή
στράφηκε να του πει:
«Ερμή, μαντατοφόρε εσύ σ' όλα
μας τα μηνύματα,

35 σου παραγγέλλεται να πεις
στην καλλίκομη⁷ νύμφη την άψογη
εντολή μας:

τον νόστο του καρτερικού Οδυσσέα,
πως πρέπει να γυρίσει πίσω,
χωρίς τη συνοδεία θεών ή και
θνητών ανθρώπων.

Πάνω σε μια ξυλόδετη σχεδία,
είκοσι μέρες και φριχτά
βασανισμένος,

στην εύφορη Σχερία ας φτάσει,
τη χώρα των Φαιάκων,

40 που είναι η φύτρα τους
συγγενική με των θεών.⁸

Κι αυτοί από καρδιάς
θα τον τιμήσουν σαν θεό,
και με καράβι θα τον στείλουν
στη γλυκιά πατρίδα⁹ [...].

47 Είναι της μοίρας του να
ξαναδεί δικούς και φίλους,
να φτάσει στο ψηλό παλάτι του,
το χώμα
να πατήσει της πατρίδας του.»

50 Μίλησε ο Δίας και δεν απείθησε
ο Ερμής, ψυχοπομπός κι
αργοφονιάς.

Αμέσως έδεσε στα πόδια του
τα ωραία σαντάλια,
εκείνα τα θεσπέσια και χρυσά που
ανάλαφρα, με τις πνοές του ανέμου,
τον ταξιδεύουν στην απέραντη
στεριά και στα πελάγη.

Πήρε και το ραβδί του,¹⁰ αυτό που
μαγνητίζει τα μάτια των ανθρώπων
[...].

6 (στ. 27-8) Εσύ δεν ήσουν [...]
μνηστήρες: Για το θέμα της εκδί-
κησης η Αθηνά μίλησε μόνο
στον Τηλέμαχο αναφερόμενη σε
πιθανή επιστροφή του Οδυσσέα
(βλ. α 294-295, σελ. 27). Ο Δίας
όμως μιλάει σαν να το άκουσε και
αυτός, γιατί τα πρόσωπα του έπους
επιτρέπεται να γνωρίζουν ό,τι
γνωρίζει ο ακροατής. Έχουμε
λοιπόν εδώ το σχήμα της λύσης
από τον ακροατή.

7 (στ. 35) καλλίκομη νύμφη:
η νεράιδα με τα όμορφα μαλλιά/
τις όμορφες πλεξίδες (πρβλ. α 98:
καλλιπλόκαμη νεράιδα, σελ. 110
του πρώτου τόμου).

8 (στ. 39-40) Οι Φαίακες συγγενεύουν
με τους θεούς, γιατί ο γενάρχης
τους, ο Ναυσίθοος, ήταν γιος
του Ποσειδώνα.

9 (στ. 36-42) τον νόστο [...] γλυκιά πατρίδα: Ο Δίας προγραμματίζει τον καθορισμένο από τη μοίρα νόστο του Οδυσσέα φροντίζοντας να ικανοποιήσει και τον Ποσειδώνα (με το «φριχτά βασανισμένος») και την Αθηνά (με τις τιμές και τον νόστο του ήρωα).

10 (στ. 54) πήρε και το ραβδί του: Το ραβδί/το κηρύκειο ήταν σύμβολο του Ερμή, όπως η τρίαινα ήταν σύμβολο του Ποσειδώνα.

4. Ο Ερμής «το κύμα ακροπατώντας σαν τον γλάρο» (η λύρα από καύκαλο χελώνας που κρατάει ο θεός θεωρούνταν δική του εφεύρεση) - από κύλικο του 500-490 π.Χ. (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)



Ο Ερμής από τον Όλυμπο στην Ωγυγία

57 Με τούτο το ραβδί στα χέρια
του, άρχισε να πετά ο κρατερός¹¹
Αργοφονιάς,
κι ολοταχώς, απ' τον αιθέρα
του ουρανού, πάνω απ' την Πιερία,
χύθηκε στο πέλαγος, το κύμα
ακροπατώντας σαν τον γλάρο [...].

64 Κι όταν πετώντας έφτασε
το απόμακρο νησί, από τον πόντο
τότε βγήκε

65 τον μενεξελή,¹² και πάτησε
τη γη.

Πλησίασε προς την ευρύχωρη
σπηλιά όπου η καλλίκομη νεράιδα
κατοικούσε. Τη βρήκε μέσα.

Κόρωνε¹³ στη σχάρα μια φωτιά
μεγάλη,
και μοσκοβόλαγε ένα γύρο το νησί,

που καίγονταν ο κέδρος
ο καλόσχιστος κι η θούγια.¹⁴

70 Εκείνη εκεί: να τραγουδά με
την ωραία φωνή της,
υφαίνοντας στον αργαλειό με
τη χρυσή σαΐτα.¹⁵

Γύρω από τη σπηλιά
θρασομανούσε¹⁶ δάσος με λεύκες,
σκλήθρες,¹⁷

κυπαρίσσια μυριστά. Πουλιά με
τα φτερά τους τεντωμένα,
τώρα πάνω στους κλώνους
κούρνιαζαν: γεράκια,

75 κουκουβάγιες και
μακρύγλωσσες θαλασσινές
κουρούνες [...].

77 Κι εκεί μπροστά να περιβάλλει
τη βαθιά σπηλιά
μια νιούτσικη και καρπερή
κληματαριά, σταφύλια φορτωμένη.

Τέσσερις κρήνες στη σειρά να τρέ-
χουν, στο πλάι η μια της αλληνής,
80 κι όμως η καθεμιά αλλού
το γάργαρο νερό της να ξεδίνει.
Στις δυο μεριές λιβάδια μαλακά
μ' άγριες βιολέτες
κι άγρια σέλινα. Κι ένας θεός αν
έρχονταν εδώ,
κοιτάζοντας αυτό της ομορφιάς
το θαύμα, θα γέμιζε
αγαλλίαση η ψυχή του.

Ο Ερμής θαυμάζει την ομορφιά του νησιού

85 Έμεινε εκεί ο Ερμής,
ψυχοπομπός κι αργοφονιάς,
το θαύμα να κοιτάζει.
Κι όταν ο νους του χόρτασε
θαυμάζοντας,
το βλέμμα του γυρίζοντας παντού,
μπήκε κατόπι

στη φαρδιά σπηλιά.

Μόλις τον είδε η Καλυψώ,

αρχοντική θεά, ευθύς

90

τον αναγνώρισε - γιατί

οι θεοί δεν μένουν μεταξύ τους

άγνωστοι,

ακόμη κι όταν κατοικούν μακριά

ο ένας απ' τον άλλο.

Μόνο τον μεγαλόψυχο Οδυσσέα

δεν βρήκε στη σπηλιά·

όπως και πριν, έτσι και τώρα,

στην ακτή καθόταν κι έκλαιγε,

ὅ γ' ἐπ' ἀκτῆς κλαῖε καθήμενος,
ἔνθα πάρος περ... <82>/93

τα σωθικά του τρώγοντας με

δάκρυα, στεναγμούς και λύπες,

95

κοιτάζοντας με μάτια

βουρκωμένα απέραντο το πέλαγος.

Η Καλυψώ, αρχοντική θεά, ρώτησε

αμέσως τον Ερμή,

αφού πρώτα τον κάθισε σε κάθισμα
γυαλιστερό κι ωραίο:



11 (στ. 57) κρατερός
(<κράτος: δύναμη, εξουσία):
ισχυρός, δυνατός.

12 (στ. 64-5) από τον πόντο
τον μενεξελή: από τη θάλασσα,
που έχει το χρώμα του μενεξέ,
το βιολετί.

13 (στ. 67) κόρωνε στη σχάρα μια
φωτιά μεγάλη: πύρωνε/έκαιγε
στην εστία μια μεγάλη φωτιά.

14 (στ. 69) ο κέδρος κι η θούγια:
είναι δέντρα που το ξύλο τους
ευωδιάζει, μοσχοβολάει.

15 (στ. 71) υφαίνοντας στον αργα-
λειό με τη χρυσή σαΐτα: Η σαΐτα
(εδώ) είναι εργαλείο υφαντικής, με
το οποίο περνούσαν το υφάδι (τις
οριζόντιες κλωστές) ανάμεσα

στο στημόνι (στις κάθετες κλωστές)· βλ. την εικ. 4 της 5ης Ενότητας (σελ. 57).

16 (στ. 72) θρασομανούσε δάσος: θέριευε, φούντωνε δάσος.

17 (στ. 72) σκλήθρες: υδρόφιλα δέντρα (όπως και οι λεύκες): δέντρα που αγαπούν το νερό, που χρειάζονται υγρό έδαφος.

Η Καλυψώ προσφέρει γεύμα στον Ερμή και ανοίγει διάλογο μαζί του

«Ποιος λόγος πες μου, Ερμή με το χρυσό ραβδί, σε φέρνει εδώ; [...]

100 Μίλα λοιπόν κι άνοιξε

την ψυχή σου, πρόθυμη είμαι

101-2 να το κάνω ό,τι ζητάς,

φτάνει να το μπορώ / και να μπορεί να γίνει.

**Μα πρώτα έλα μαζί μου, θέλω να σε
φιλέψω.»**

**Τον λόγο της συμπλήρωσε
η θεά και του έστρωσε τραπέζι:
άφθονη αμβροσία, νέκταρ¹⁸
κόκκινο.**

**ὥς ἄρα φωνήσασα θεὰ παρέθηκε
τράπεζαν / ἀμβροσίης πλήσασα,
κέρασσε δὲ νέκταρ ἐρυθρόν
<92-3>/104-5**

**Κι έπινε εκείνος κι έτρωγε,
ψυχοπομπός κι αργοφονιάς,
ώσπου δειπνώντας χόρτασε κι
ευφράνθη.**

**Τότε κι αυτός με τη σειρά του πήρε
τον λόγο κι είπε:
«θεά εσύ, ένα θεό ρωτάς πώς
έφτασα εδώ πέρα.**

110

Ξεκάθαρα θα σου μιλήσω,
όπως το θέλησες και μόνη σου·
ο Δίας μ' έστειλε, αυτός με πρόσταξε
να 'ρθω, δίχως εγώ να το θελήσω -
ποιος με τη θέλησή του θα 'παιρνε
τόσο δρόμο,
σχίζοντας το απέραντο νερό

της αλμυρής θαλάσσης;
Πόλη δεν βλέπω εδώ κοντά καμιά
μ' ανθρώπους που προσφέρουν

115

στους θεούς θυσίες,
εκατόμβες διαλεχτές.
Αλλά το ξέρεις, την εντολή του Λία,
που έχει σκουτάρι τη βροντή του,¹⁹
άλλος θεός δεν τόλμησε να παραβεί
ποτέ και να χαλάσει. Εκείνος λέει
πως κοντά σου ζει ο πιο
συφοριασμένος των ανθρώπων
απ' όσους άντρες επολέμησαν
χρόνους εννιά γύρω απ' το κάστρο
του Πριάμου,²⁰

120 τον δέκατο το κούρσεψαν,²¹
και πήραν ύστερα τον δρόμο
της επιστροφής,
όμως, καθώς ξεκίναγαν να φύγουν,
αμάρτησαν στην Αθηνά,²²
κι εκείνη καταπάνω τους σηκώνει
κακούς ανέμους και μεγάλα κύματα.
Οι άλλοι όλοι, ένδοξοι σύντροφοι,
σβήσαν και χάθηκαν.²³ μόνος του
αυτός, από τον άνεμο δαρμένος κι
απ' το κύμα, άραξε εδώ.

125 Αυτόν λοιπόν, κι αμέσως,
ο Λίας εντέλλεται,²⁴
όσο πιο γρήγορα μπορείς, να
τον κατευοδώσεις.
Γιατί δεν είναι το γραφτό του
ν' αφανιστεί εδώ πέρα, τόσο μακριά
από τους δικούς του· είναι
της μοίρας του να ξαναδεί δικούς
και φίλους,

να φτάσει στο ψηλό παλάτι του,
το χώμα να πατήσσει της πατρίδας
του.»

130 Ρίγησε η Καλυψώ,
ακούγοντας τον λόγο του.
Ύστερα μίλησε, και πέταξαν
τα λόγια της σαν τα πουλιά:
«Άσπλαχνοι και ζηλόφθονοι
θεοί, σ' αυτό είστε πρώτοι!
Ω, δεν ανέχεστε θεές που φανερά
πλαγιάζουν με θνητούς [...].
[Η Καλυψώ αναφέρεται σε θεές
που αγάπησαν θνητούς, οι θεοί
όμως ζήλεψαν και σκότωσαν τους
αγαπημένους τους - και συνεχίζει:]

144 Έτσι και τώρα πέφτει
ο φθόνος σας σ' εμένα που έχω
κοντά μου ένα θνητό.

145 Κι όμως εγώ τον έσωσα, την
ώρα που πιασμένος σε καρίνα²⁵
πάλευε μόνος με τα κύματα,

αφού το γρήγορο καράβι του ο Δίας
το τσάκισε με τον πυρφόρο
κεραυνό του²⁶

καταμεσής στο μαύρο πέλαγο.

Οι άλλοι, ξακουστοί συντρόφοι του,
όλοι τους έσβησαν και πάνε, κι
αυτόν μονάχα

150

κύμα κι άνεμος τον έφεραν

εδώ.

Κι εγώ τον υποδέχτηκα μ' αγάπη
και τον έθρεψα, λογάριαζα
να γίνει αθάνατος για πάντα και
να μείνει αγέραστος.

τόν μὲν ἐγὼ φίλεόν τε καὶ
ἐτρεφον ἤδε ἐφασκον / θήσιν
ἀθάνατον καὶ ἀγήρων ἥματα
πάντα <135-6>/151-2

Όμως, όπως το λες, την εντολή
του Δία, που έχει σκουτάρι
τη βροντή του,

άλλος θεός δεν τόλμησε να παραβεί
ποτέ και να χαλάσει. Ας πάει λοιπόν

155 να δέρνεται, όπως εντέλλεται
εκείνος και προστάζει,
στο άκαρπο πέλαγος. [...] Είμαι
ωστόσο πρόθυμη

160 στο να τον συμβουλευσω,
δεν θα του κρύψω τίποτε,
πώς να γυρίσει στην πατρίδα του
χωρίς μεγάλη βλάβη.»

**Ο Ερμής είπε τον τελευταίο λόγο
και αναχώρησε**

Της αποκρίνεται ο Ερμής,
ψυχοπομπός κι αργοφονιάς:
«Άσ' τον να φύγει, όπως το λες.
Φυλάξου από την οργή του Δία,
μήπως μια μέρα πέσει πάνω σου
το βάρος του θυμού του.»

165 Μίλησε κι αναχώρησε
ο κρατερός Αργοφονιάς. [...]

18 (στ.105) αμβροσία και νέκταρ:
(αμβροσία < ἄμβροτος = αθάνατος
≠ βροτός = θνητός): Η τροφή και
το ποτό των θεών που, όπως
πίστευαν οι άνθρωποι, συντηρού-
σαν την αθανασία τους και τους
εξασφάλιζαν ικανότητες που
έφταναν ως το υπερφυσικό, π.χ.
ο τρόπος που ταξίδευαν. (Πρβλ.
τον μύθο για το αθάνατο νερό.)

**19 (στ. 116) που έχει σκουτάρι τη
βροντή του: που έχει για ασπίδα
του τον κεραυνό.**

**20 (στ. 119) γύρω απ' το κάστρο
του Πριάμου: γύρω από την
ακρόπολη της Τροίας, όπου
βασίλευε ο Πρίαμος.**

**21 (στ. 120) τον δέκατο το κούρσε-
ψαν: το κυρίευσαν και το λεηλάτη-
σαν έπειτα από δέκα χρόνια
πολιορκίας.**

22 (στ. 121) αμάρτησαν στην Αθηνά: βλ. το σχόλιο 1 της 5ης Ενότητας (σελ. 52).

23 (στ. 123) οι άλλοι όλοι, ένδοξοι σύντροφοι, σβήσαν και χάθηκαν: Εδώ νοούνται μόνο οι σύντροφοι του Οδυσσέα· ο ποιητής τούς ξεχωρίζει από εκείνους με τους οποίους οργίστηκε η θεά Αθηνά.

24 (στ. 125) ο Δίας εντέλλεται: δίνει εντολή, διατάσσει.

25 (στ. 145) καρίνα: το μακρύ δοκάρι στο κάτω μέρος του πλοίου, στο οποίο σφηνώνονται οι κοίλες πλευρικές σανίδες.

26 (στ. 147) το [...] καράβι του ο Δίας το τσάκισε με τον [...] κεραυνό του: Πρόκειται για το τελευταίο καράβι του Οδυσσέα, που κεραυνοβολήθηκε για να

**τιμωρηθούν οι σύντροφοι που
είχαν φάει τα βόδια του Ήλιου.**



**5. Επιβλητικός Δίας με
σκήπτρο και κεραυνό.
Από αμφορέα
του 480-470 π.Χ. (Βερο-
λίνο, Κρατικό Μουσείο)
αμβροσία και νέκταρ**

**6. Χρυσό κύπελλο
από τις Μυκήνες.
(Αθήνα, Εθν. Αρχαιολ. Μουσείο)**



Β΄. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. [Από τον μύθο της Αυγής και του Τιθωνού]

Έτσι πάλι άρπαξε τον Τιθωνό
η χρυσόθρονη Ηώς
το δικό σας συγγενή, τον όμοιο
με τους αθανάτους.
Πήγε λοιπόν να ζητήσει από
τον μαυρονέφελο Κρονίωνα
αθάνατος να είναι, ζωή παντοτεινή
να έχει.
Ο Δίας έδωσε τη συγκατάθεσή του
και την επιθυμία της
πραγματοποίησε.



7. Η Ηώς/Αυγή στο άρμα της
ταξιδεύει στο στερέωμα.
Λεπτομέρεια αγγειογραφίας
του 5ου αι. π.Χ. (Νέα Υόρκη,
Μητροπολιτικό Μουσείο)

**Τι ανόητη! Ούτε που σκέφτηκε
η σεβαστή Ηώς
να ζητήσει τη νιότη και να μη
γνωρίσει τη συμφορά
των γηρατειών.**

**(Από τον ομηρικό ύμνο
Εἰς Ἀφροδίτην, στ. 218-38 -
Ομηρικοί Ὕμνοι, μτφρ.
Φιλολογικῆς Ομάδας Κάκτου,
εκδ. Κάκτος, Αθήνα 2002)**

**► ► Προσέξτε στο παραπάνω
απόσπασμα το λάθος της Αυγῆς
(δείτε και το σχόλιο 2).**

**8. Ο Ερμῆς συνομιλεῖ
(πιθανόν) με
τη Καλυψώ.**

**Λεπτομέρεια από
αμφορέα του 600
περίπου π.χ. (Αθήνα,
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)**



2. [Ο ξενιτεμένος παραγγέλλει στη γυναίκα του με τα χελιδόνια]

θες, κόρη μου, παντρέψου, θες
καλόγραιψε,
τι εδώ που 'μ' ο καημένος
επαντρεύτηκα.
Επήρα μια γυναίκα σκύλα, μάγισσα·
μαγεύει τα καράβια, δεν κινούν
γι' αυτού,
με μάγεψε κι εμένα, δεν κινώ κι εγώ.



Όντας κινώ για να 'ρθω, χιόνια και
βροχές,
όντας γυρίζω πίσω, ήλιος ξαστεριά.
Ζώνομαι τ' άρματά μου, πέφτουν
καταγής, πιάνω
γραφή να γράψω και ξεγράφεται.

(Από το βιβλίο του Αναστασιάδη,
ό.π., σ. 102)

► ► Να συγκρίνετε το δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς με τους στίχους ε 16-21 και α 64-6 και να βρείτε τα κοινά τους σημεία.

Γ'. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Να συγκρίνετε το δεύτερο συμβούλιο των θεών (στ. 3-49) με το πρώτο (με τους στ. α 56-108, ειδικότερα) και να διακρίνετε:
 - α. τα νέα στοιχεία που προέκυψαν από τις ενέργειες του Τηλέμαχου (τη συνέλευση και το ταξίδι) και
 - β. εκείνα που προδιαγράφουν εξελίξεις.
2. Ο ποιητής επιμένει στην περιγραφή του τοπίου της Ωγυγίας, που ο Ερμής στάθηκε και θαύμαζε την ομορφιά του. Η στάση αυτή του θεού αντιπαρατίθεται προς

τη στάση του
που
(στ. 93).

- 3.** Ποια στοιχεία συνθέτουν το περιβάλλον της Καλυψώς (το εσωτερικό της σπηλιάς και το εξωτερικό του νησιού, στ. 66-82) και τι είδους εικόνες προβάλλουν; (π.χ.: μοσκοβόλαγε το νησί: οσφρητική εικόνα). Ζωγραφίστε μία οπτική εικόνα που σας άρεσε.
- 4.** Να συγκρίνετε την εντολή του Δία στον Ερμή (στ. 35-49) με την ανακοίνωσή της από τον Ερμή στην Καλυψώ (στ. 109-129), να διαπιστώσετε τις διαφορές και να τις δικαιολογήσετε.
- 5.** Να εντοπίσετε μερικά σημεία από τις αντιδράσεις της Καλυψώς (στ. 130-161) που επιβεβαιώνουν τον ανθρωπομορφισμό των ομηρικών θεών (βλ. και το Γ5 της 2ης

Ενότητας, σελ. 115-116 του
πρώτου τόμου).

Δ΄. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στην Ενότητα αυτή οι θεοί κινητοποιούνται, για να βοηθήσουν έναν άνθρωπο/βασιλιά, που (άμεσα ή έμμεσα) χαρακτηρίζεται πρόθυμος, νηφάλιος, δίκαιος, σπλαχνικός / πονόψυχος, γλυκός σαν πατέρας, και αγαπά την πατρίδα του. Η θεϊκή αυτή κινητοποίηση χάριν ενός (καλού βέβαια) ανθρώπου υπογραμμίζει τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα της Οδύσσειας.

9. Ερμής. Λεπτομέρεια
από πίνακα Η Άνοιξη,
έργο του Ιταλού ζωγράφου
Μποτιτσέλι, 1445-1510.
(Φλωρεντία Πινακοθήκη Ουφίτσι)



ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 2ου ΤΟΜΟΥ

4η Ενότητα (α 174-360)	7
5η Ενότητα (α 361-497)	48
Ανακεφαλαίωση	
της α ραψωδίας	74
6η Ενότητα (β, γ, δ: περίληψη –	
ανάλυση μικρών	
αποσπασμάτων).....	79
7η Ενότητα (ε: περίληψη –	
ε 1-165: ανάλυση)	116

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').



***Απαγορεύεται η αναπαραγωγή
οποιοδήποτε τμήματος αυτού του
βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα
(copyright), ή η χρήση του σε
οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή
άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.***

